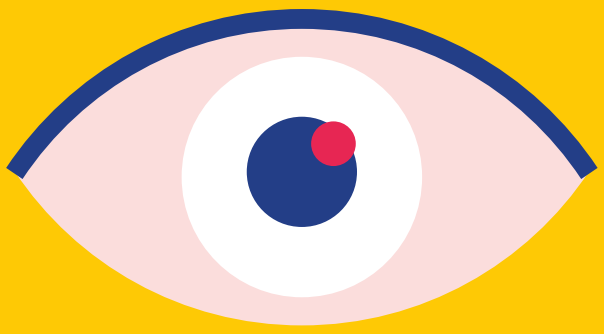
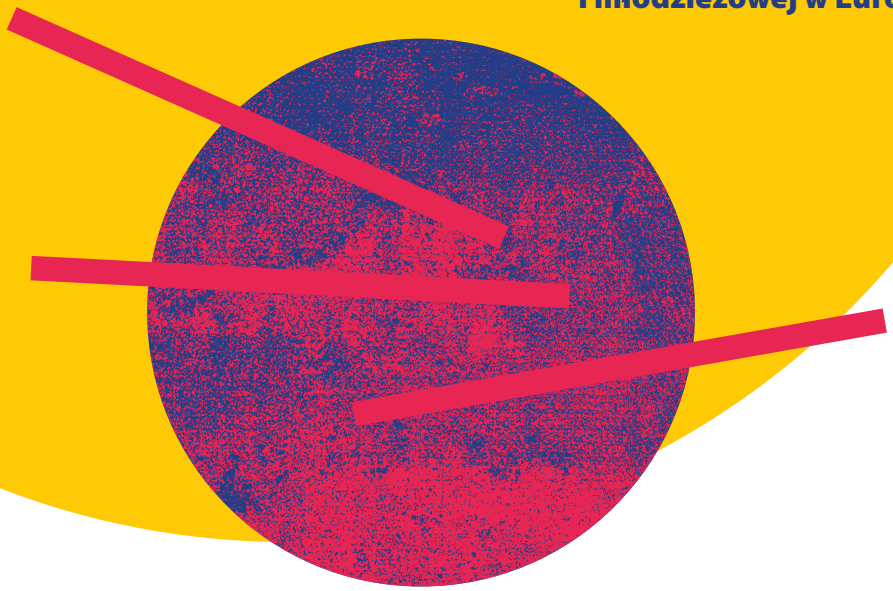

ODPORNOŚĆ NA TENDENCJE ANTYDEMOKRATYCZNE PRZEZ EDUKACJĘ

Kompetencje sprzyjające kulturze demokratycznej w pracy socjalnej i młodzieżowej w Europie

PORADNIK DLA PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH I OSÓB PRACUJĄCYCH Z MŁODZIEŻĄ

Markus Pausch, Patricia Hladschik,
Rasha Nagem, Filip Pazderski

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

ODPORNOŚĆ NA TENDENCJE ANTYDEMOKRATYCZNE PRZEZ EDUKACJĘ

Kompetencje sprzyjające kulturze demokratycznej w pracy socjalnej i młodzieżowej w Europie

PORADNIK DLA PRACOWNIKÓW SOCJALNYCH I OSÓB PRACUJĄCYCH Z MŁODZIEŻĄ

Markus Pausch, Patricia Hladschik, Rasha Nagem, Filip Pazderski.

Współpraca: Nikolai Weber, Heiko Berner, Katrin Rossmann

Salzburg–Strasbourg–Tuluza–Wiedeń–Warszawa 2021

Oryginalne wydanie angielskie

„Resilience against Anti-Democratic Tendencies through Education. Competences for Democratic Culture in European Social and Youth Work"
ISBN wersji angielskiej:
978-83-7689-388-4 Listopad 2021

Niniejszy dokument został opublikowany po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność jego tłumacza.

Niniejsza publikacja powstała przy wsparciu finansowym Unii Europejskiej i Rady Europy. Poglądy w niej wyrażone nie mogą być w żadnym razie traktowane jako odzwierciedlenie oficjalnych stanowisk którejkolwiek z tych instytucji.

Zezwala się na powielanie fragmentów (do 500 słów), jednak nie w celach komercyjnych, pod warunkiem że zachowana zostanie integralność tekstu, fragment nie zostanie użyty bez kontekstu, nie będzie zawierał niepełnych informacji lub w inny sposób nie wprowadzi czytelnika w błąd co do charakteru, zakresu lub treści tekstu. Tekst źródłowy musi być opatrzony następującym oznaczeniem: „© Rada Europy, 2021". Wszelkie inne prośby dotyczące powielania/tłumaczenia całości lub części dokumentu należy kierować do Dyrekcji ds. Komunikacji Rady Europy (F-67075 Strasbourg Cedex lub publishing@coe.int).

Wszelkie inne zapytania dotyczące niniejszej publikacji należy kierować do Departamentu Edukacji Rady Europy.

Education Department
Council of Europe
Agora Building
1, Quai Jacoutot
67075 Strasbourg Cedex, France
e-mail: education@coe.int

Tłumaczenie: Anna Dzięgiel / Instytut Spraw Publicznych
Opracowanie redakcyjne: Marcin Grabski (mesem.pl)
Projekt okładki i układ graficzny: Ewa Brejnakowska-Jończyk

Wydawcy: Rada Europy i Instytut Spraw Publicznych

ISBN: 978-83-7689-399-0

© Rada Europy i Uniwersytet Nauk Stosowanych w Salzburgu, Instytut Spraw Publicznych, Les Militants des Savoirs, Vienna Forum for Human Rights and Democracy – listopad 2021 roku

Wszelkie prawa zastrzeżone. Udzielono licencji Unii Europejskiej na uzgodnionych warunkach.

Niniejsza publikacja jest rezultatem projektu „Resilience through Education for Democratic Citizenship (REDE)", finansowanego w ramach wspólnego programu Unii Europejskiej/Rady Europy „Democratic and Inclusive School Culture in Operation (DISCO)".

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie 6

Wykaz metod przedstawionych w niniejszym poradniku 9

1. Praca socjalna i demokracja 10

1.1. Edukacja sprzyjająca demokratycznym postawom obywatelskim i praca socjalna: perspektywa europejska 11

1.2. Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej (Reference Framework of Competences for Democratic Culture, RFCDC) 12

1.3. Rola ram odniesienia w pracy socjalnej na co dzień 14

2. Metody edukacyjne/nauczania 15

2.1. Metody służące poprawie ogólnej świadomości politycznej na rzecz społeczeństwa otwartego 16

2.2. Metody służące wspólnej refleksji z edukatorami nad kompetencjami demokratycznymi 30

2.3. Metody służące uodpornieniu na zjawiska antydemokratyczne 35

Uwagi końcowe 47

Informacje o projekcie i organizacjach partnerskich 48

Bibliografia 50

WPROWADZENIE

Żadne państwo, zwłaszcza demokratyczne, nie może istnieć bez swoich obywateli, których z państwem i ze sobą nawzajem łączą liczne więzi. Relacje te były przedmiotem rozważań myślicieli społeczno-politycznych od Platona przez Jeana-Jacques'a Rousseau i Johna Locke'a po Ferdinanda Tönniesa (zob. Durkheim 1977). Wskazywali oni, że funkcjonowanie zarówno instytucji państwa, jak i obywateli opiera się na istnieniu sieci reguł, umów, praw i obowiązków wiążących jednostki. We współczesnych społeczeństwach demokratycznych do zbudowania i utrzymania poszanowania tych reguł potrzebne jest zakorzenione w jednostkach przekonanie, że taka relacja z grupą bazującą na własnych instytucjach jest konieczna. Przekonanie to nie tylko musi być ukształtowane w procesie socjalizacji i stanowiącej jego część edukacji, ale trzeba je podtrzymywać także później. Proces kształtowania tego przekonania jest bardzo delikatny i szczególnie narażony na zewnętrzne turbulencje natury społecznej, politycznej czy ekonomicznej. Socjolog Ralf Dahrendorf uważał, że liberalna demokracja przetrwa na dłuższą metę tylko wtedy, gdy będzie się opierać na dwóch elementach: rządach prawa i dobrze funkcjonującym społeczeństwie obywatelskim wraz z towarzyszącymi mu postawami, wartościami i instytucjami. Zauważył także, że stworzenie warunków społecznych, które pozwolą demokracji funkcjonować w sposób niepodlegający zewnętrznym i wewnętrznym zawirowaniom w społeczeństwach postkomunistycznych Europy Środkowej i Wschodniej, może zająć nawet sześćdziesiąt lat (zob. Dahrendorf 2004a; 2004b). Wydarzenia ostatnich lat pokazały, że kruchość systemu demokratycznego dotyka również społeczeństw, w których wydawał się on bardziej ugruntowany.

Od początku tego tysiąclecia demokracja stoi w obliczu niezwykłych wyzwań. Od 2005 roku spada liczba państw demokratycznych, a nawet w obrębie ugruntowanych demokracji ich jakość się pogarsza (Freedom House 2019). Wiele państw boryka się z antydemokratycznymi, autorytarnymi tendencjami (zob. na przykład: International IDEA 2010; V-Dem Institute 2021). Zagrożenie pochodzi zarówno ze strony partii rządzących, które zawieszają podstawowe zasady demokracji, aby utrzymać się przy władzy, jak i ze strony ugrupowań skrajnych, które agitują przeciwko instytucjom państwowym. Rosnące nierówności społeczno-ekonomiczne i ostre kryzysy, takie jak pandemia, również podsycają polaryzację, do której dążą autorytarni populiści i ekstremiści. Polaryzacja jest już uznawana przez niektórych badaczy za kluczową cechę charakteryzującą początek XXI wieku (Merkel 2021). Wszystkie te tendencje osłabiają funkcjonowanie społeczeństw demokratycznych, podkopując wiarę jednostek w funkcjonowanie wspólnych zasad i wartości oraz kierując zainteresowanie ludzi w stronę niedemokratycznych idei i liderów opinii, którzy proponują proste rozwiązania złożonych problemów.

W niniejszym poradniku skupiliśmy się na kompetencjach związanych z demokracją, a więc na tym, jak zapobiegać antydemokratycznym zjawiskom, takim jak autorytaryzm, gwałtowna radykalizacja, ekstremizm, mowa nienawiści czy teorie spiskowe – i jak ich unikać. Nie wchodząc w szczegóły bardzo zróżnicowanych debat akademickich na temat tych zjawisk, należy je jednak pokrótce zdefiniować.

Autorytaryzm opiera się na zasadzie „ślepego podporządkowania się autorytetowi i jest sprzeczny z indywidualną wolnością myśli i działania". W ujęciu sprawowania władzy autorytaryzm oznacza „każdy system polityczny, który koncentruje władzę w rękach przywódcy lub niewielkiej elity, która nie ponosi konstytucyjnej odpowiedzialności przed całym społeczeństwem [...]. Pozostaje on w istotnej sprzeczności z demokracją" (Britannica 2017: „Authoritarianism").

Radykalizacja jest zjawiskiem bardzo złożonym i nie każda jej forma jest niebezpieczna czy antydemokratyczna. Przez wieki ruchy demokratyczne uznawane były przez zwolenników autorytaryzmu za radykalne. Dziś radykalna myśl demokratyczna nie jest zagrożeniem, ale szansą na poprawę jakości demokracji. Za niebezpieczną uznaje się jednak gwałtowną radykalizację jako „proces przemian społecznych, psychologicznych i ideologicznych prowadzących do ekstremizmu, a czasem ekstremizmu stosującego przemoc" (EUCPN 2019, s. 1).

Ekstremizm definiowany jest jako „postawa ideologiczna charakteryzująca się spolaryzowanym światopoglądem, brakiem zaufania do instytucji państwowych i demokratycznych procesów decyzyjnych oraz legitymizacją stosowania przemocy" (EUCPN 2019, s. 1). Do tego dochodzi odmowa dialogu, dążenie do dominacji i eliminowania innych opinii. Przeciwnicy polityczni postrzegani są jako adwersarze i antagoniści. Ostatnim etapem byłby więc **ekstremizm przemocowy**, czyli „postawa jednostki, która rzeczywiście dokonała jednego lub więcej aktów przemocy z pobudek ekstremistycznych. Tutaj termin ten jest używany jako równoważnik terroryzmu" (EUCPN 2019, s. 1).

Mowa nienawiści to „każdy rodzaj komunikacji w mowie, piśmie albo w zachowaniu, który atakuje lub używa pejoratywnego bądź dyskryminującego języka w odniesieniu do konkretnych osób lub grupy z powodu tego, kim są, innymi słowy: ze względu na ich religię, pochodzenie etniczne, narodowość, rasę, kolor skóry, pochodzenie, płeć lub inny czynnik określający ich tożsamość" (UN 2020).

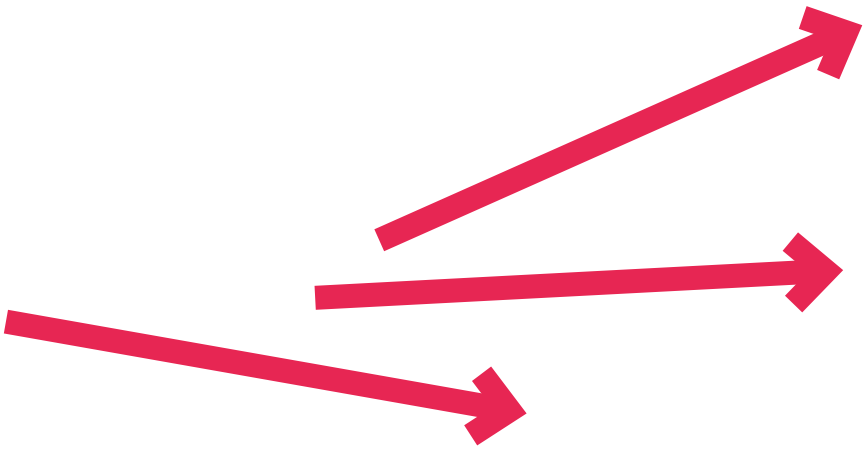
Teorie spiskowe to próby wyjaśniania zdarzeń lub rozwoju sytuacji jako „wynik działań małej, potężnej grupy" (Reid 2021). Bardzo często wyjaśnienia te są powiązane z antysemityzmem.

W obliczu tych zjawisk odporność demokracji, a zwłaszcza jej obywateli, ma kluczowe znaczenie. Aby jednak demokracja mogła przetrwać, musimy zacząć od zrozumienia, czym ona tak naprawdę jest. Nie wdając się w głębokie teoretyczne rozważania, należy zaznaczyć, że z jednej strony mamy na myśli struktury instytucjonalne i procesy decyzyjne demokracji przedstawicielskich, na które składają się wolne i równe wybory, podział władzy, wolność opinii i wolność prasy. Naszym zdaniem, demokracja to jednak coś więcej. Rozumiemy ją jako porządek polityczny, w którym wolność jednostki, prawo do współdecydowania i solidarność między równymi stanowią wartości centralne, nie tylko na wąsko rozumianej płaszczyźnie politycznej, ale we wszystkich dziedzinach życia. Kluczowe miejsce zajmuje wśród nich również prawo do niezgody i buntu przeciwko autorytaryzmowi (Pausch 2019) – wobec autorytaryzmu państwowego lub autorytaryzmu w życiu codziennym, w miejscu pracy, w szkole czy gdzie indziej. Podobnie jak John Dewey, rozumiemy więc demokrację jako sposób życia, którego trzeba doświadczać i uczyć się na co dzień (Dewey 2008).

Jeśli obywatele w demokracjach mają stać się odporni na tendencje autorytarne, to istotne jest kilka rzeczy. Z jednej strony muszą oni mieć równe szanse na dobrą przyszłość i doświadczać demokracji w codziennym życiu. Jest to wielkie zadanie polityczne, które wykracza daleko poza ramy tego projektu i prezentowanego poradnika. Demokracja nie polega na wychowywaniu posłusznych podwładnych, ale krytycznych, dojrzałych obywateli. Zdolność do przeciwstawienia się presji konformizmu jest jednym z głównych warunków walki z autorytaryzmem. Dlatego należy wzmacniać demokratyczne kompetencje takich obywateli.

Niniejszy poradnik został napisany w ramach projektu REDE – „Resilience Through Education for Democratic Citizenship" (Odporność poprzez edukację sprzyjającą demokratycznym postawom obywatelskim), zwanego dalej „Projektem", finansowanego przez Radę Europy i Komisję Europejską w ramach programu DISCO (Democratic and Inclusive School Culture in Operation). Grunt pod to działanie był już przygotowywany wcześniej przez instytucje Rady Europy i Unii Europejskiej, które zdają sobie sprawę z zagrożeń, dlatego propagują projekty mające wzmacniać demokrację. Idea projektu REDE (https://rede-project.org) wyrasta z przytoczonych powyżej rozważań i przekonania, że edukacja obywatelska jest ważnym budulcem demokracji odpornej na takie zjawiska jak autorytaryzm, ekstremizm czy mowa nienawiści. Ponieważ jednak w obszarze edukacji szkolnej istnieje już wiele rozmaitych inicjatyw i działań, tutaj skupiamy się na edukacji sprzyjającej kulturze demokratycznej w pracy z młodzieżą poza formalnym systemem edukacji. Niniejszy poradnik ma zatem na celu wspieranie osób pracujących z młodzieżą i pracowników socjalnych w rozwijaniu własnych kompetencji demokratycznych, jak również kompetencji młodych ludzi, z którymi pracują. Jest on więc kierowany przede wszystkim do grupy docelowej pracowników socjalnych i osób pracujących z młodzieżą, ale ma także inspirować i wspierać inne grupy zawodowe, jak nauczyciele czy decydenci lub badacze zajmujący się tą dziedziną. W trakcie realizacji projektu REDE przez półtora roku zbierano, omawiano i doskonalano metody wzmacniania umiejętności sprzyjających kulturze demokratycznej. Obok ogólnej edukacji obywatelskiej i wiedzy o prawach człowieka główny nacisk położono na wzmacnianie odporności na gwałtowną radykalizację postaw i ekstremizm. Należy podkreślić, że przedstawione metody mają na celu wczesne zapobieganie tym zjawiskom i nie są skierowane do osób, które już przechodzą zaawansowany proces radykalizacji. Są one zatem przydatne w pracy ze wszystkimi grupami społecznymi, choć przede wszystkim z młodymi ludźmi.

Opisane metody zostały przeanalizowane pod kątem ich zgodności z różnymi aspektami i wskaźnikami ram odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej (Reference Framework of Competences for Democratic Culture, RFCDC) Rady Europy, które zostaną opisane bardziej szczegółowo w podrozdziale 1.2. Ponieważ tradycje i problemy krajów uczestniczących w projekcie (Austria, Francja i Polska) – mimo wszystkich podobieństw – wykazują również różnice w szczegółach, pierwsza część poradnika opisuje sytuację pracy socjalnej i pracy z młodzieżą oraz RFCDC w Europie nieco bardziej ogólnie, konkretne metody edukacyjne są zaś przedstawione w rozdziale drugim. Poniższa tabela zawiera wykaz metod opisanych szczegółowo w dalszej części poradnika.

WYKAZ METOD PRZEDSTAWIONYCH W NINIEJSZYM PORADNIKU

Kategoria	Metoda	Cele; grupy docelowe
Metody służące poprawie ogólnej świadomości politycznej na rzecz społeczeństwa otwartego	Podnoszenie świadomości politycznej / zrozumienie własnej tożsamości politycznej	Podnoszenie świadomości w różnych grupach docelowych, głównie mniej obeznanych z polityką
	Refleksja nad momentem buntu w demokracji	Podnoszenie świadomości własnych doświadczeń dotyczących socjalizacji politycznej i demokracji; grupy zawodowe i młodzież
	Filary tożsamości	Refleksja nad własną tożsamością; szczególnie młodzież
	Tyle, ile się da	Podnoszenie świadomości na temat podejmowania decyzji politycznych, partycypacji; szczególnie młodzież
	Co jest, a co nie jest polityczne	Podnoszenie świadomości na temat polityki i jej oddziaływania; wszystkie grupy docelowe
	Barometr opinii	Refleksja nad opiniami, świadomość polaryzacji, konfliktów; wszystkie grupy docelowe
	Arbitralne głosowanie	Refleksja na temat procedur głosowania; szczególnie młodzież
Metody służące wspólnej refleksji z edukatorami nad kompetencjami demokratycznymi	Ranking kompetencji RFCDC	Praca nad kompetencjami RFCDC; szczególnie pracownicy socjalni i pracujący z młodzieżą
	Refleksja nad kompetencjami edukatorów lub pracowników socjalnych / osób pracujących z młodzieżą	Refleksja nad kompetencjami i ich znaczeniem; pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą
	Refleksja nad rolą praw człowieka jako element zajęć uniwersyteckich dotyczących pracy socjalnej	Refleksja nad prawami człowieka w pracy socjalnej; pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą
Metody służące uodpornieniu na zjawiska antydemokratyczne	Praca z historiami 1: Samotne kaczątko	Uodpornienie na wykluczenie i dyskryminację ze względu na tożsamość; małe dzieci
	Praca z historiami 2: Punch albo Polityczny teatr lalek	Uodpornienie na populizm, autorytaryzm; małe dzieci
	Swobodne skojarzenia i barometr uprzedzeń	Refleksja nad uprzedzeniami; osoby pracujące z młodzieżą i młodzież
	Dekonstrukcja mowy nienawiści	Refleksja i dekonstrukcja mowy nienawiści, wyrabianie odporności u młodzieży i we wszystkich grupach
	Barometr ekstremizmu (Co jest ekstremalne?)	Krytyczne rozumienie ekstremizmu, wyrabianie odporności; osoby pracujące z młodzieżą oraz młodzież i wszystkie grupy
	Dzielnica legend	Dekonstrukcja teorii spiskowych; szczególnie osoby pracujące z młodzieżą, wszystkie grupy
	Film z udziałem młodzieży pokazujący teorię spiskową *Le complot nouillles* (Spisek makaronowy)	Dekonstrukcja teorii spiskowych; szczególnie osoby pracujące z młodzieżą, wszystkie grupy
	Wiadomości tekstowe (SMS) do ofiar mowy nienawiści	Uodpornienie na mowę nienawiści i zachęcanie do solidarności; szczególnie osoby pracujące z młodzieżą, wszystkie grupy
	Szkolenie z argumentowania i przeciwdziałania mowie nienawiści – ćwiczenie w formie odgrywania scenek	Uodpornienie na mowę nienawiści i uczenie się, jak na nią odpowiadać; szczególnie osoby pracujące z młodzieżą i wszystkie grupy

1.

PRACA SOCJALNA I DEMOKRACJA

Praca socjalna, a wraz z nią praca z młodzieżą, ma w Europie długą tradycję, ale w różnych krajach rozwijała się odmiennie. Jeśli chodzi o formy zarządzania i kwestie władzy, można wyróżnić kilka podejść. Praca socjalna jest postrzegana przede wszystkim jako zawód polegający na niesieniu pomocy, wspieraniu jednostek w radzeniu sobie z własnym życiem. Czasem uważa się również, że jej rola polega na utrzymywaniu pewnego porządku społecznego i dążeniu do włączania ludzi do głównego nurtu życia społecznego, co jest często traktowane priorytetowo przez państwo. Tendencja ta, szczególnie w reżimach antydemokratycznych, choć nie tylko, niesie ze sobą niebezpieczeństwo politycznie bezrefleksyjnej postawy afirmatywnej wobec rządzących i wobec nierówności społecznych.

Z drugiej strony nowoczesne rozumienie pracy socjalnej wiąże się ściśle z celami demokratycznymi. W centrum uwagi znajduje się tu umacnianie praw człowieka, demokracji i dojrzałości jednostki. Odbiorcy, zwłaszcza młodzi ludzie, mają być upodmiotowieni i wspierani na drodze do tego, by stać się wolnymi, kompetentnymi, ale i solidarnymi obywatelami. Cel ten może od czasu do czasu kolidować z celami zleceniodawców rządowych. Na przykład państwo może zlecić pracę socjalną w celu integracji osób bezrobotnych na rynku pracy. W teoretycznych debatach na temat roli pracy socjalnej jest to określane jako podwójny i potrójny mandat pracy socjalnej (Staub-Bernasconi 2007). Podwójny mandat odnosi się do tego, że z jednej strony pracownicy socjalni mają zobowiązania wobec swojego klienta (państwa), ale jednocześnie mają również zobowiązania wobec klienta (jednostki) i jego pomyślności. Trzeci mandat to obowiązek spełniania wymogów naukowych i etycznych. Pojawia się tu również pytanie, czy pracownicy socjalni jako profesjonaliści powinni być uczestnikami debaty politycznej, na przykład w celu propagowania polityki społecznej i praw człowieka.

Z punktu widzenia rozumienia demokracji, które na pierwszym planie stawia równe szanse partycypacji, taka presja przynosi skutek przeciwny do zamierzonego. Dylemat ten nie może być jednak całkowicie rozstrzygnięty i każdorazowo musi być rozpatrywany i oceniany indywidualnie. Problem ten można tu tylko krótko naszkicować. Ważne jest, aby pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą byli świadomi możliwych dylematów.

Niezależnie od wskazanych wyżej uwarunkowań politycznych należy podkreślić, że osoby wykonujące na co dzień pracę socjalną mają również wiele możliwości kształtowania postaw demokratycznych u odbiorców swojej pracy. Często wrażliwość na różne cechy społeczne, kulturowe czy fizyczne, z jaką podchodzą do odbiorców pomocy, decyduje o tym, jak oddziałują na przyszłe zachowania tych osób. Od tego zależy również, czy osoby korzystające z pomocy społecznej będą później łatwiej utrzymywać więź z systemem demokratycznym, czy też nadal będą tracić do niego zaufanie i częściej będą przyjmować postawy radykalne, a nawet skrajne. W tym sensie kompetencje interpersonalne i świadomość demokratyczna pracowników socjalnych mogą również determinować przyszłe zachowania osób, z którymi spotykają się w ramach wykonywania swoich obowiązków zawodowych. Dlatego niniejszy poradnik koncentruje się na rozwoju takich kompetencji i takiej świadomości.

1.1. Edukacja sprzyjająca demokratycznym postawom obywatelskim i praca socjalna: perspektywa europejska

Aby zrozumieć dzisiejsze wyzwania pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, warto pokrótce przyjrzeć się jej rozwojowi w Europie. Jednocześnie należy pamiętać o różnicach w rozwoju pracy socjalnej w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Wraz z obecną sytuacją pracy socjalnej w poszczególnych krajach stanowią one istotne uwarunkowania, które autorzy niniejszego poradnika wzięli pod uwagę, proponując metody edukacyjne zawarte w prezentowanej publikacji.

Praca socjalna pojawiła się w XIX wieku jako odpowiedź na „kwestię społeczną" – termin używany do opisywania tego okresu, obfitującego w palące problemy społeczne (Zappi 2020). Najważniejszym zagadnieniem była walka z ubóstwem. Chociaż od początku praca socjalna wiązała się z ideą upodmiotowienia (*empowerment*) (Levy Simon 1994), musiało upłynąć wiele czasu, zanim koncepcja ta nabrała kluczowego znaczenia. W XX wieku praca socjalna uległa profesjonalizacji, przy czym w poszczególnych krajach europejskich główny nacisk kładziono na różne kwestie. Pierwsze szkoły pracy socjalnej powstały w Anglii, we Francji, w Rumunii i Polsce, podczas gdy w innych krajach trwało to znacznie dłużej. Prekursorzy tej dziedziny stawiali sobie za cel rozwiązanie kwestii społecznej: „Ich zdaniem, ani prywatna dobroczynność, ani państwowa opieka społeczna nie były wystarczające. Uważali, że odpowiedź na trudności klas pracujących wymagała zindywidualizowanego wsparcia ze strony profesjonalistów pracy socjalnej" (Zappi 2020).

Po drugiej wojnie światowej i w trakcie ekspansji państwa opiekuńczego rola i wizerunek pracy socjalnej uległy zmianie. Wraz z pojawieniem się krytycznego społeczeństwa obywatelskiego w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych pojawiło się pytanie o to, czy praca socjalna powinna być rozumiana jako narzędzie kontroli w dyspozycji państwa, czy jako profesja krytyczna i emancypacyjna. Partycypacja, upodmiotowienie i krytyczne myślenie stały się nowymi zasadami postępowego rozumienia i opisu tej dziedziny przez osoby ją praktykujące. Pracownicy socjalni w coraz większym stopniu postrzegali siebie jako tych, którzy mają propagować prawa człowieka i sprawiedliwość społeczną. Znajduje to również odzwierciedlenie w oficjalnych dokumentach, takich jak deklaracja Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych (International Federation of Social Workers, IFSW) z 2014 roku, która formułuje globalną definicję zawodu pracownika socjalnego: „Praca socjalna jest zawodem opartym na praktyce oraz dyscypliną akademicką, która upowszechnia zmianę i rozwój społeczny, spójność społeczną oraz upodmiotowienie i wyzwolenie ludzi. Kluczowe dla pracy socjalnej są zasady sprawiedliwości społecznej, prawa człowieka, odpowiedzialność kolektywna i szacunek dla różnorodności" (IFSW 2014). Demokracja nie jest tu wyraźnie wymieniona. Wiąże się to ze skomplikowaną relacją między pracą socjalną a instytucjami demokracji przedstawicielskiej. W oficjalnym oświadczeniu z 2016 roku Międzynarodowa Federacja Pracowników Socjalnych zobowiązuje się do odgrywania aktywnej roli w „budowaniu prawdziwej demokracji": „Federacja lansuje rozwój ustawodawstwa we wszystkich krajach, które uznają znaczenie zaangażowania wspólnego w budowanie prawdziwych struktur demokratycznych" (IFSW 2016). W oświadczeniu zwraca się również uwagę, że demokracji nie można sprowadzać tylko do wyborów. Deklaracja celów Europejskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej (European Association of Schools of Social Work, EASSW) odwołuje się do podobnych wartości: „Wypełniając swoją misję, Stowarzyszenie przestrzega wszystkich deklaracji i konwencji Organizacji Narodów Zjednoczonych dotyczących praw człowieka, uznając, że poszanowanie niezbywalnych praw jednostki jest podstawą wolności, sprawiedliwości i pokoju. Członkowie Europejskiego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej jednoczą się w zobowiązaniu do ciągłego dążenia do sprawiedliwości społecznej i rozwoju społecznego" (strona internetowa EASSW, 2021).

W ostatnich latach niektórzy autorzy zwracają uwagę, że relacja między pracą socjalną a demokracją pozostaje niezdefiniowana (Geisen *et al.* 2013, s. 9) i podkreślają ich współzależność: „[...] to nie tylko praca socjalna potrzebuje demokracji, ale i demokracja potrzebuje pracy socjalnej" (Kamiński 2015, s. 139). W tym miejscu pojawia się podejście pedagogiczne i edukacyjne. „Wymiar edukacyjny w pracy socjalnej jest kluczowy dla konceptualizacji demokracji jako otwartego i trwającego procesu, a nie jako wcześniej zdefiniowanego projektu" (Bie *et al.* 2013). Takie spojrzenie na pracę socjalną dobrze wpisuje się w ramy odniesienia Rady Europy dotyczące kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej, które zostaną opisane w kolejnym podrozdziale. W 2015 roku austriackie Federalne Ministerstwo Rodziny i Młodzieży zdefiniowało pozaszkolną pracę z dziećmi i młodzieżą jako miejsce uczenia się demokracji i partycypacji, które powinno przyczyniać się do wzrostu poczucia własnej skuteczności (BMJF 2015, s. 11).

W czasach, gdy wydarzenia zagrażające demokracji nabierają szczególnego znaczenia i gdy zarówno politycy czy partie autorytarne, jak i antydemokratyczne grupy ekstremistyczne coraz bardziej profesjonalnie wykorzystują i rekrutują młodych ludzi do swoich celów, praca socjalna ma do odegrania ważną rolę (innym przykładem możliwej działalności jest „kulturowa praca socjalna" prowadzona w społecznościach lokalnych – por. Jonas Büchel w: Makowski, Pazderski 2011, s. 90–96).

Zwracając uwagę na nowe obszary aktywności pracowników socjalnych, musimy jednak pamiętać o zróżnicowanych warunkach ich pracy i różnych modelach, według których rozwijała się praca socjalna w poszczególnych krajach. Ich porównanie było przedmiotem badań podjętych w pierwszym etapie projektu REDE. Zaobserwowano, że obecnie w Austrii praca socjalna jest szerzej rozumiana jako „profesja z zakresu praw człowieka" i że coraz powszechniej przyjmuje się pogląd, że praca socjalna ma do spełnienia „potrójny mandat". Ten trzeci mandat (wspomniany powyżej) bazuje na dokumentach źródłowych dotyczących praw człowieka i odnosi się do standardów zawodowych, zwłaszcza etycznych, które zostały przyjęte przez pracowników socjalnych na różnych forach międzynarodowych i sformułowane w kodeksach branżowych (por. Staub-Bernasconi 2018, s. 114 i n.). Trzeba jednak zauważyć, że istnieje duża rozbieżność między aspiracjami a rzeczywistością oraz między praktyką a skutecznością (Fritsche, Wigger 2016). Ponadto, jak zauważono w wypadku Austrii, chociaż istnieją bardzo konkretne i wyraźne powiązania między pracą socjalną a prawami człowieka, nie ma takiego związku, jeżeli chodzi o edukację obywatelską lub kompetencje sprzyjające kulturze demokratycznej.

We Francji praca socjalna rozwinęła się w kilku odrębnych kierunkach (służby społeczne, edukacja specjalistyczna, działania aktywizujące), przy czym każdy kierunek ma swoje osie podziału i tradycje historyczne. Pracownicy socjalni są obecni w wielu różnych instytucjach: ośrodkach pomocy społecznej, placówkach opieki nad małymi dziećmi, instytucjach dla osób niepełnosprawnych i starszych (Autès 1999). Są zatrudniani przez władze państwowe i lokalne, ale mogą także należeć do stowarzyszeń. Tym, co łączy tak różne misje, praktyki i podmioty, jest niewątpliwie relacja pomocy lub służby. Jednak praca socjalna w tym kraju stoi przed wieloma wyzwaniami, pracownicy socjalni tracą poczucie celu, tkwiąc w pułapce podziałów na oddzielne segmenty, poddani logice ksiąg rachunkowych, uwięzieni między systemami i specjalistami, którzy nie wiedzą już, jak ogarnąć całość sytuacji, w której funkcjonują. Jest to jedynie przejaw szerszego problemu, polegającego na braku koordynacji polityki społecznej w tym kraju. Aby sprostać tym wyzwaniom, przyjęto niedawno międzyresortowy Plan działania na rzecz pracy socjalnej i szkoleń, choć na jego rezultaty trzeba jeszcze poczekać.

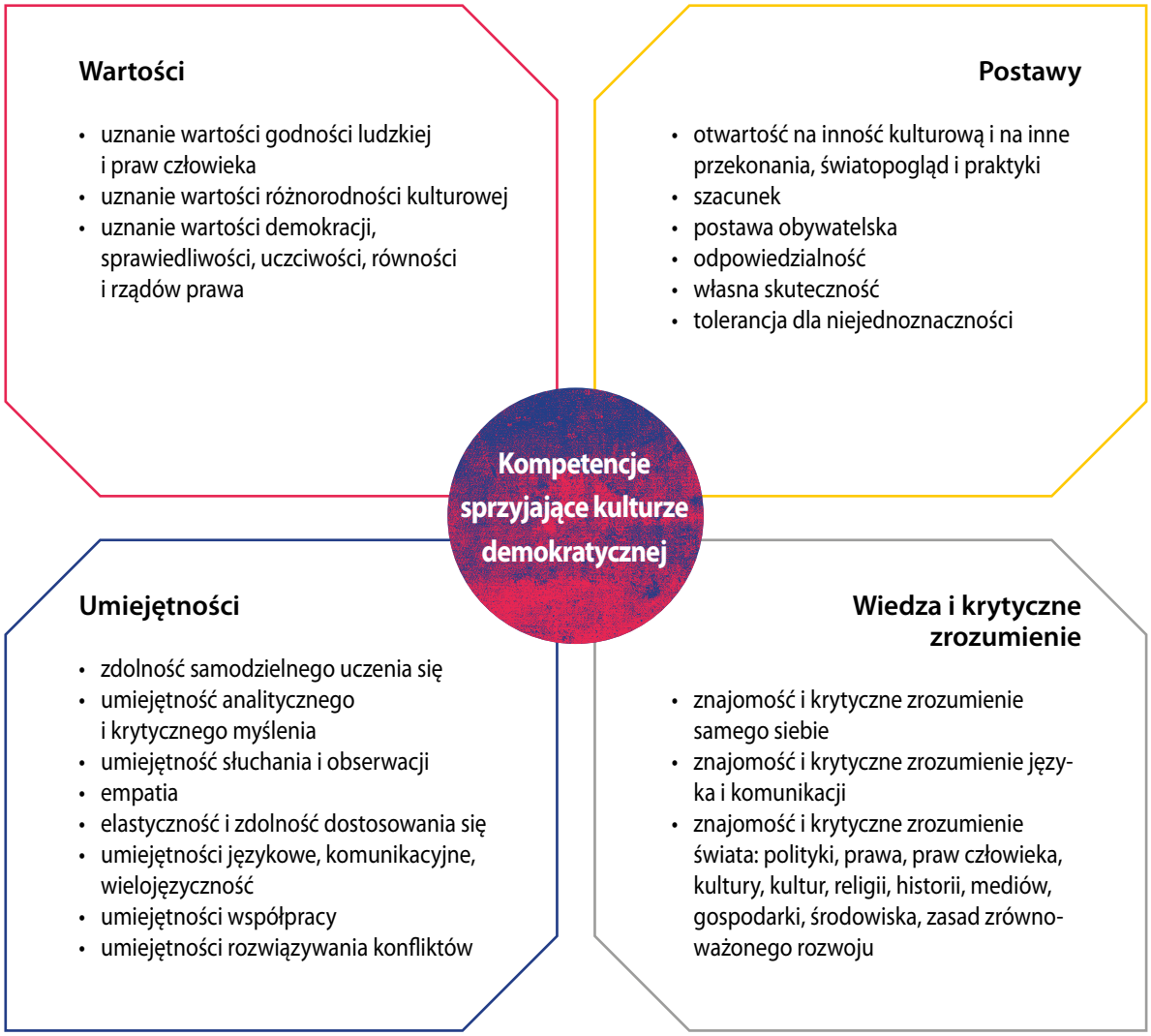
W Polsce praca socjalna przeszła długą drogę – od instytucji tworzonych po pierwszej wojnie światowej na bazie standardów europejskich odwołujących się do idei „demokratycznego wychowania" przez odejście od tych zasad w okresie Polski Ludowej aż po budowę nowego systemu w latach dziewięćdziesiątych, po transformacji ustrojowej w kraju. Obecnie zdecydowana większość pracy socjalnej w Polsce realizowana jest w ramach publicznych instytucji pomocy społecznej i stoi przed poważnymi wyzwaniami. Rola większości jej pracowników nadal sprowadza się do dystrybucji zasiłków publicznych lub pomocy materialnej oraz realizacji innych biurokratycznych zadań. Pracownicy socjalni, choć często bardzo kompetentni i świadomi niedoskonałości systemu, mają mało przestrzeni i czasu na właściwe wykonywanie swoich funkcji (Kozak 2012a). Są przeciążeni zadaniami – każdego roku przeciętny polski pracownik socjalny pracuje ze sto pięcioma osobami z czterdziestu pięciu rodzin (NIK 2019). Borykają się także z nieodpowiednimi warunkami pracy (między innymi brak miejsca na indywidualne spotkania z klientami) oraz zbyt niskimi zarobkami. Polski system pomocy społecznej można określić jako awaryjne państwo opiekuńcze – jest on skoncentrowany bardziej na reagowaniu na problemy niż na zapobieganiu im. Polska praca socjalna w ramach oficjalnego systemu opiera się głównie na metodzie pracy nad indywidualnymi przypadkami. Inne metody, takie jak praca z grupą czy praca środowiskowa, praktycznie nie istnieją (więcej – zob. Kobylińska, Pazderski 2021).

1.2. Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej (Reference Framework of Competences for Democratic Culture, RFCDC)

Jak już wspomniano, najważniejsze wyzwania, przed którymi stoją demokracje na całym kontynencie i poza nim, zostały dostrzeżone przez instytucje europejskie. W sprawozdaniu rocznym Rady Europy z 2016 roku ówczesny sekretarz generalny Thorbjørn Jagland podkreślił znaczenie edukacji demokratycznej i edukacji na rzecz praw człowieka w kontekście wyzwań współczesnych społeczeństw: „Demokratyczne postawy obywatelskie i prawa człowieka stają się [...] coraz ważniejsze w przeciwdziałaniu dyskryminacji, uprzedzeniom i nietolerancji, a tym samym w zapobieganiu i zwalczaniu

ekstremizmu przemocowego i radykalizacji w sposób zrównoważony i proaktywny" (sekretarz generalny Thorbjørn Jagland w sprawozdaniu rocznym Rady Europy z 2016 roku). Wychodząc z tego założenia, w 2017 roku Rada Europy uruchomiła program „Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej", który od tego czasu stał się flagowym projektem polityki edukacyjnej w Radzie Europy (szerzej – zob. https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture).

Ilustracja 1. Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej

W tym modelu istotne wymiary kultury demokratycznej są podzielone na kompetencje i wskaźniki opisowe. Systematyzują one edukację obywatelską i pokazują, że nie chodzi tylko o wiedzę, ale przede wszystkim o kompetencje. Wartości, postawy, wiedza, krytyczne rozumienie i umiejętności obywateli powinny być wzmacniane. Ten model został początkowo opracowany dla bardziej formalnych warunków edukacyjnych w warunkach szkolnych. Tam jest on już stosowany, testowany i dalej rozwijany. Jednak bez wątpienia zapewnia on również odpowiednie ramy dla mniej formalnych procesów edukacyjnych w pracy socjalnej i pracy z młodzieżą. Świadczy o tym dokumentacja pierwszych projektów pilotażowych przeprowadzonych w ramach grupy fokusowej poświęconej ramom odniesienia utworzonej przy Sieci Europejskich Edukatorów Obywatelskich (Network of European Civic Educators, NECE – zob. https://www.nece.eu/about-nece/focus-groups; szerzej na temat ram odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej i możliwości ich zastosowania w praktyce działań edukacyjnych w sektorze pozaformalnym w: Hladschik *et al.* 2020; metody i materiały dostępne są również na stronie internetowej ekspertki Rebeki Welge – https://rmwelge.ch/en/about/rebecca-welge).

Nauczyciele i edukatorzy nieformalni nie stosują tych samych metod i nie zawsze podzielają to samo rozumienie kompetencji sprzyjających demokracji. Nauczyciele muszą realizować programy nauczania i wystawiać oceny, uczniowie są zobowiązani do uczestnictwa. Edukatorzy nieformalni pracują z uczniami, którzy uczestniczą w zajęciach dobrowolnie. Muszą być dobrze zorientowani w zainteresowaniach uczestników, ponieważ muszą ich zachęcić do udziału w zajęciach. Tak więc czasami, kiedy spotykają się nauczyciele i edukatorzy nieformalni, okazuje się, że używają bardzo różnych języków. Na przykład wtedy, gdy nauczyciel łączy swoje zajęcia z ofertą nieformalną. Tutaj ramy odniesnienia mogą służyć jako narzędzie pośredniczące (Lorenzen 2020). Wydaje się, że ramy te są pomocne w znalezieniu wspólnego języka podczas przygotowywania takich działań. Nauczyciele są w stanie opisać potrzeby swoich uczniów, z kolei edukatorzy nieformalni potrafią opisać, co chcą osiągnąć przez swoje działania. Zarówno jedni, jak i drudzy mogą następnie uzgodnić kryteria, które pozwolą im określić, w jaki sposób powinien się przejawiać wpływ danego działania.

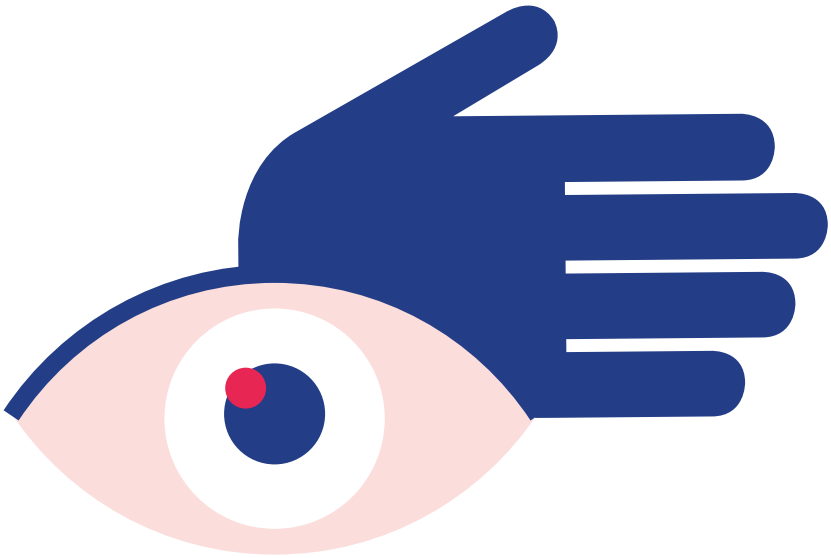
Ze wszystkich tych powodów przyjmujemy ramy odniesienia jako bazę wyjściową dla metod edukacyjnych przedstawionych w niniejszym poradniku. Każda z nich pozwala w pewnym stopniu rozwijać przynajmniej jedną z kompetencji ujętych w modelu zaproponowanym przez Radę Europy, a często odwołuje się do więcej niż jednej z nich. W kolejnych częściach poradnika staramy się odnieść ramy kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej do realiów codziennej pracy pracowników socjalnych.

1.3. Rola ram odniesienia w pracy socjalnej na co dzień

Pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą stoją przed jeszcze większymi wyzwaniami niż edukatorzy nieformalni. Po pierwsze, prowadzenie edukacji obywatelskiej nie należy do podstawowego zakresu obowiązków pracowników socjalnych. Są oni zajęci różnymi wyzwaniami i problemami, które angażują ich do granic możliwości, a nierzadko wręcz przeciążają. Bardzo często muszą pracować z ograniczonymi zasobami czasu i środków. Nakładanie na nich dodatkowych zadań związanych z nauczaniem demokracji jest w tych okolicznościach niedopuszczalnym nadmiernym ciężarem. Dlatego trzeba w tym miejscu podkreślić, że z niniejszego projektu i poradnika nie można wywodzić żadnych tego rodzaju roszczeń. Tylko jeśli decydenci i instytucje poprawią ogólne warunki prowadzenia pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, można będzie oczekiwać od pracowników socjalnych odgrywania roli edukatorów obywatelskich. Poza tym jest naturalnie rzeczą bardzo pożądaną, jeśli pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą – jak to zresztą często się zdarza – z własnej inicjatywy podejmują się zadania upodmiotowienia politycznego swoich podopiecznych. Niejednokrotnie w dużej mierze przyczyniają się oni, choć pośrednio, do rozwoju kompetencji demokratycznych swoich grup docelowych. Niniejszy poradnik ma na celu wsparcie ich w tych działaniach.

Jak wspomniano, osoby pracujące z młodzieżą i pracownicy socjalni nie postrzegają działań edukacyjnych jako istoty swojej pracy. Dlatego czasami – a może nawet często – nie zastanawiają się nad tym, że to, co robią, sprzyja rozwijaniu kompetencji demokratycznych u młodych ludzi. Wiedzą, że praca oparta na projektach wzmacnia młodych ludzi i pomaga im rozwijać szerokie kompetencje, ale nie zdają sobie sprawy, że chodzi tu o kompetencje dotyczące kultury demokratycznej. Ramy odniesienia Rady Europy mogą im pomóc w zrozumieniu demokratycznego wpływu, jaki ich praca wywiera na młodych ludzi. Dzięki nim ogromny potencjał procesów uczenia się demokracji w pracy z młodzieżą i pracy socjalnej może stać się bardziej widoczny. Ponadto ramy te mogą wzmocnić proces autorefleksji i zrozumienia na płaszczyźnie zawodowej.

Wśród kompetencji, które są tu ważne, kilka szczególnie się wyróżnia. Szacunek dla innych i tolerancja wobec niejednoznaczności są konieczne w celu uniknięcia niebezpiecznych procesów polaryzacji. Wzmacnianie poczucia własnej skuteczności jest kluczowe dla przygotowania ludzi do uczestnictwa w życiu politycznym. Wiedza i krytyczne myślenie są konieczne do zrozumienia relacji władzy, rozpoznania niesprawiedliwości, autorytaryzmu i własnej pozycji na arenie politycznej.

2.

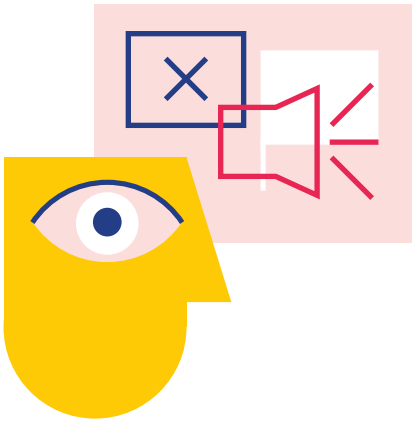
METODY EDUKACYJNE/ NAUCZANIA

W dalszej części niniejszego poradnika przedstawiono wybrane metody, które mogą być przydatne i użyteczne we wzmocnieniu kompetencji demokratycznych w kontekście pracy socjalnej i pracy z młodzieżą. Przez określenie „metoda" rozumie się tutaj systematyczną procedurę wykonania zadania lub osiągnięcia celu (Schilling 2020, s. 134 i n.). W debacie na temat metod w pracy socjalnej (Meinhold 1988) słusznie zauważono, że metody nigdy nie są neutralne – są osadzone w uwarunkowaniach czasowych, osobistych i instytucjonalnych. W związku z tym potrzebna jest koncepcja, która pozwoli stosować procedury jako metody. Koncepcja, na której opiera się niniejszy poradnik, to ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej. Techniki, praktyki lub narzędzia można uznać za elementy składowe metod, choć w niniejszym poradniku na ogół powstrzymujemy się od bardziej konkretnego rozróżniania tych pojęć i mówimy głównie o metodach (Galuske 2007, s. 27).

Niektóre z tych metod zostały zebrane, przetestowane lub omówione w ramach projektu REDE, inne były stosowane przez partnerów projektu od pewnego czasu, również poza projektem. Poniżej prezentujemy jedynie wybór metod i w żadnym wypadku nie jest to pełna lista. Na końcu poradnika zamieszczono odniesienia do innych źródeł i metod, które służą podobnym celom i rozwijają ogólną ideę. Poszczególne metody są odpowiednie dla różnych środowisk instytucjonalnych, do pracy z osobami w różnym wieku i o różnym poziomie doświadczenia życiowego. Ponadto należy zauważyć, że w celu osiągnięcia lepszych rezultatów warto czasem zaplanować wdrażanie poszczególnych metod we współpracy z różnymi podmiotami.

Ogólnie można stwierdzić, że przy stosowaniu tych metod wskazana jest współpraca między różnymi podmiotami i instytucjami. Niektóre przykłady wymagają bardziej formalnych uzgodnień i przygotowań, co sugeruje współpracę ze szkołami lub z ośrodkami kształcenia w zakresie pracy socjalnej. Należy jednak pamiętać, że warunki szkolne mogą również stanowić przeszkodę, ponieważ niektórzy młodzi ludzie nie uważają placówki szkolnej za bezpieczną, swobodną przestrzeń, lecz za strukturę, która ich ogranicza. Nie jest to jedyny powód, dla którego zaleca się współpracę ze organizacjami sportowymi lub kulturalnymi.

Na podstawie przedstawionych powyżej założeń wszystkie zaproponowane metody zostały podzielone na trzy szersze kategorie. Po pierwsze, przedstawione zostaną metody, które wyznaczają początek procesu edukacji obywatelskiej i mają na celu podnoszenie świadomości politycznej, refleksję strukturalną i autorefleksję oraz naukę krytycznego myślenia. Po nich następuje prezentacja metod, które ukierunkowane są raczej na pracę z innymi edukatorami lub przyszłymi pracownikami socjalnymi (w wymiarze nauczania akademickiego). Ta część poradnika odwołuje się konkretnie do ram odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej i warto na to zwrócić uwagę, ponieważ takie bezpośrednie odwołanie do tych ram jest wciąż dość rzadkie w edukacji obywatelskiej. Trzecia grupa metod dotyczy zapobiegania zjawiskom antydemokratycznym, takim jak gwałtowna radykalizacja czy polaryzacja. Uwzględniono tu metody związane z uodparnianiem na mowę nienawiści i teorie spiskowe. Te podtytuły mają służyć wstępnej orientacji w temacie. Jak już wspomniano, poszczególne metody oddziałują zazwyczaj na kilka wymiarów i kompetencji z zakresu kultury demokratycznej. Wszystko to zostało ujęte w krótkim podsumowaniu każdej metody.

2.1. Metody służące poprawie ogólnej świadomości politycznej na rzecz społeczeństwa otwartego

Pierwszym ważnym aspektem edukacji obywatelskiej jest kształtowanie świadomości struktur, procesów i treści politycznych, a zwłaszcza pomaganie ludziom w rozpoznaniu ich indywidualnej roli w systemie politycznym oraz w refleksji nad własną socjalizacją polityczną. Ta (auto)refleksja może być rozumiana jako podstawa całej edukacji obywatelskiej i kompetencji sprzyjających demokracji. Nie ogranicza się ona do pracy socjalnej ani do pracy z konkretnymi grupami docelowymi, ale dotyczy podstaw świadomości politycznej, która jest ważna dla wszystkich obywateli w demokracji. Dlatego zaczynamy od kilku wybranych metod służących podnoszeniu świadomości, które zostały częściowo przetestowane w ramach projektu.

2.1.1. Podnoszenie świadomości politycznej / zrozumienie własnej tożsamości politycznej

Założenia i cele

Celem treningu świadomości politycznej jest wzmocnienie tej świadomości pod kątem własnych możliwości wywierania wpływu, własnej „biografii politycznej" i socjalizacji politycznej, roli jednostki w społeczeństwie, podziału władzy, niesprawiedliwości i struktur społecznych. Metoda ta ma na celu uświadomienie ludziom, że w różnych sytuacjach życiowych mają różną władzę lub różny zakres oddziaływania i że w niektórych dziedzinach życia mogą mieć mniejszą lub większą władzę niż inni, wzywa ona także do refleksji nad tym, jak zachowują się w tych sytuacjach, jak sytuacje te wpływają na nich samych oraz w jaki sposób oni sami mogą wpływać na te sytuacje i na struktury leżące u ich podstaw. Można również poddać świadomej refleksji relacje jednostki z państwem, jej rolę jako obywatela oraz relacje między wolnością a równością.

Opis metody

Uczestnikom zadawane są różne pytania mające skłonić ich do świadomej refleksji nad własnym politycznym „ja" i do zobaczenia siebie jako osoby politycznej:

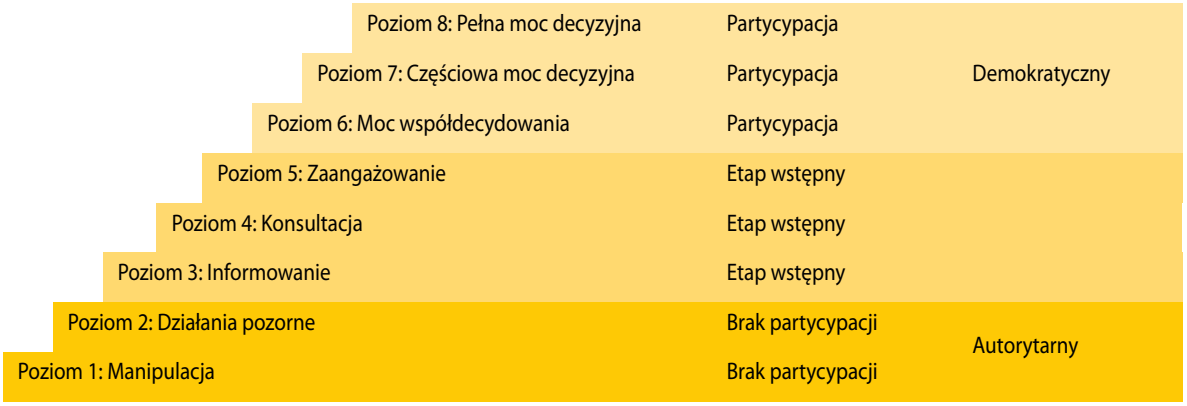
- W jakich sytuacjach możesz sam wpływać na swoje życie? (podaj kilka przykładów, na przykład praca, szkoła, rodzina, czas wolny)
- W jakich sytuacjach w codziennym życiu masz poczucie własnej skuteczności, mocy sprawczej?
- W jakich sytuacjach czujesz się bezsilny? (ponownie pomyśl o konkretnych sytuacjach życiowych w miejscu pracy, w szkole, w innych okolicznościach)

Uczestnicy mogą najpierw zastanowić się nad tymi pytaniami indywidualnie, a następnie przedyskutować je w małych grupach lub na forum ogólnym. W zależności od okoliczności mogą zapisać swoje odpowiedzi lub poprosić prowadzącego o podzielenie ich na kategorie i zapisanie. W bardziej swobodnych warunkach, takich jak nieformalna rozmowa z młodymi ludźmi, wystarczy porozmawiać o tych pytaniach. Nie trzeba ich koniecznie zapisywać, aby podnieść świadomość polityczną.

Wariant: Drabina partycypacji

Można rozwinąć ćwiczenie, pokazując drabinę partycypacji i prosząc uczestników, by wskazali, w którym miejscu drabiny się plasują w różnych sytuacjach życiowych, szczególnie w miejscu pracy i (lub) w szkole.

Ilustracja 2. Drabina partycypacji (opracowanie własne, rozszerzona wersja z: Arnstein 1969)

Przydatność w pracy socjalnej

Informacje zwrotne od pracowników socjalnych w testach wstępnych podczas projektu pokazują, że metoda ta jest przydatna zarówno do ich własnej klasyfikacji w wymiarze politycznym, jak i w pracy z konkretnymi grupami docelowymi. Może być zastosowana stosunkowo łatwo w każdej rozmowie i bez formalnych wymagań, może również zainicjować proces refleksji, co jest zaletą w otwartej pracy z młodzieżą. Można ją również stosować w bardziej formalnych okolicznościach w różnych wariantach. Metoda ta jest szczególnie skuteczna, gdy prowadzi do dialogu na temat własnych doświadczeń. Może być ryzykowna, jeśli prowadzi jedynie do wybiórczego procesu refleksji, a następnie nie jest kontynuowana. Szczególnie w pracy z młodymi ludźmi konieczne jest przynajmniej towarzyszące wsparcie ze strony pracowników socjalnych.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Podnoszenie świadomości politycznej / zrozumienie własnej tożsamości politycznej
Grupa docelowa	Szczególnie osoby o niewielkim doświadczeniu i ograniczonej wiedzy o polityce
Czas trwania	30 minut do 1 godziny
Wymagania dotyczące miejsca	Brak specjalnych wymagań
Kompetencje	Autorefleksja, krytyczne myślenie
Cele	Podniesienie świadomości na temat własnej biografii politycznej, socjalizacji i relacjach władzy
Opis metody	Ćwiczenia indywidualne z udziałem trenera i uczestnika lub ćwiczenia grupowe w różnych wariantach
Warunki pracy socjalnej	Metoda jest odpowiednia dla różnych warunków pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, gdyż można ją wykorzystać zarówno w bardzo nieformalnym otoczeniu, w rozmowach indywidualnych, jak i w warunkach bardziej formalnych, takich jak warsztaty czy konferencja
Przygotowanie	Pytania należy przygotować wcześniej, moderatorzy powinni najpierw zastanowić się nad własną tożsamością polityczną, a także nad swoją relacją z uczestnikami i wpływem, jaki mają na nich
Zagrożenia	Jeśli uczestnikom tylko zadaje się pytania, bez omawiania ich z prowadzącym lub w grupie, uczestnicy mogą mieć poczucie, że są pozostawieni sami sobie ze swoimi wrażeniami i na przykład mogą czuć się bardzo bezsilni. Dlatego ważne jest, aby towarzyszyć im w tym procesie i rozmawiać o wynikach ich przemyśleń
Koncepcja/zastosowanie	Metoda zastosowana przez Markusa Pauscha podczas zajęć prowadzonych w ramach studiów magisterskich w zakresie innowacji społecznej oraz warsztatow dla pracowników socjalnych i edukatorów
Źródło	R. Sherry Arnstein, *A Ladder of Citizen Participation*, „Journal of the American Planning Association" 1969, t. 35, nr 4 (lipiec), s. 216–224.

2.1.2. Refleksja nad momentem buntu w demokracji

Założenia i cele

Celem tego ćwiczenia jest pogłębienie (auto)refleksji i krytycznej analizy środowiska politycznego, własnej pozycji w społeczeństwie, możliwości działania i relacji władzy. Metoda powinna zachęcać do refleksji nad odwagą, opresją, podziałem władzy na co dzień, dyskryminacją strukturalną, nad własnym życiorysem pod kątem tego, kiedy ktoś przeciwstawił się niesprawiedliwości lub autorytaryzmowi i co się w związku z tym wydarzyło. Moment demokratyczny to chwila, w której dana osoba domaga się własnych praw do wypowiedzi i przeciwstawia się opresji – lub robi to dla innych.

Opis metody

Istnieją dwa warianty tej metody. W pierwszym wariancie prowadzący (osoba pracująca z młodzieżą) opisuje pewne sytuacje, w których ludzie są traktowani niesprawiedliwie, uciskani lub dyskryminowani. Można to pokazać za pomocą krótkich filmików, fiszek, komiksów lub krótkich opowiadań.

Następnie część uczestników próbuje postawić się w sytuacji tych osób i zastanowić się nad możliwościami działania. Wypracowuje się je w małych grupach, a następnie przedstawia pozostałym uczestnikom, którzy opracowują scenariusze reakcji. Co może się udać, jakich konsekwencji można się spodziewać? Ćwiczenie to można zilustrować opowieściami o rzeczywistych przykładach oporu.

W drugim wariancie uczestnicy sami się zastanawiają, w jakich momentach byli nieposłuszni lub buntowali się przeciwko autorytetowi, a kiedy nie – i dlaczego. Zawsze należy omówić ewentualne konsekwencje. Po przykładach powinna nastąpić ogólna dyskusja na temat tego, kiedy konieczny i możliwy jest demokratyczny bunt przeciwko autorytaryzmowi, dyskryminacji i niesprawiedliwości.

Przydatność w pracy socjalnej

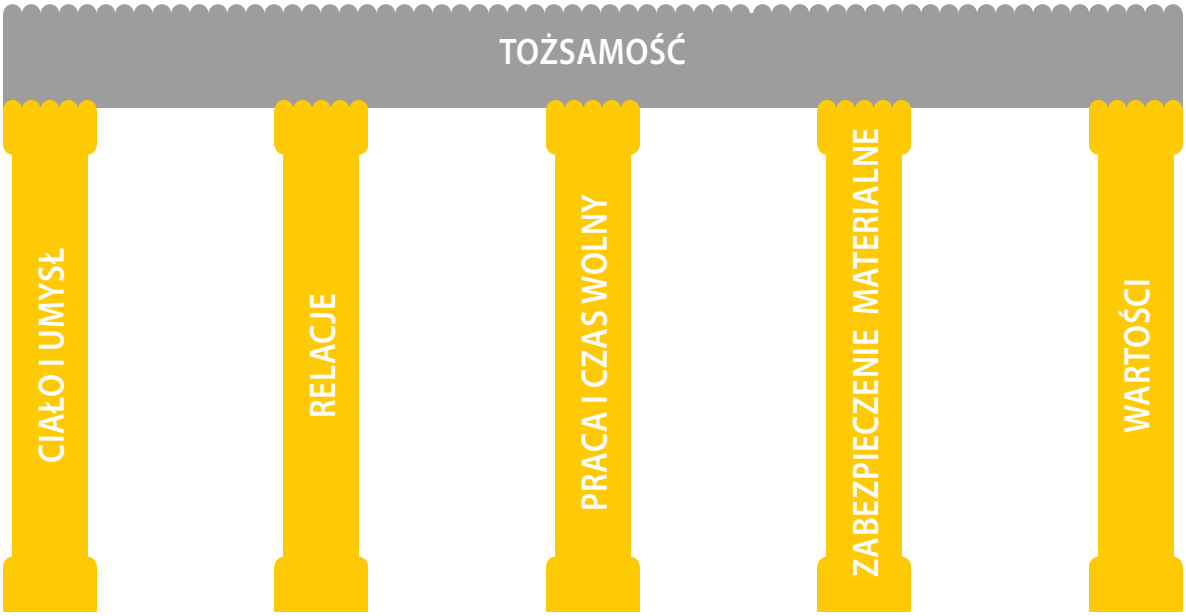
Pierwsze reakcje pracowników socjalnych w ramach naszego projektu pokazują, że metoda ta może być również stosowana, przynajmniej częściowo, w sytuacjach nieformalnych, bez wielu formalnych wymagań. Niemniej jednak bardziej formalne okoliczności (przynajmniej zapewnienie pomieszczenia, w którym grupa może bez przeszkód dyskutować) oferują więcej możliwości. W każdym razie ważne jest, aby wskazać możliwości działania, jakie mają uczestnicy w danym momencie. Choć ważne jest podnoszenie świadomości na temat niesprawiedliwych relacji władzy, nie powinno to kończyć się wrażeniem bezsilności, lecz przeciwnie – wzmacniać odwagę do angażowania się w różne sytuacje.

Nazwa metody	Refleksja nad momentem buntu w demokracji
Grupa docelowa	Bez ograniczeń, ale szczególnie młodzi ludzie
Czas trwania	30 minut do 1 godziny (w zależności od okoliczności)
Wymagania dotyczące miejsca	Brak specjalnych wymagań
Kompetencje	Refleksja, myślenie krytyczne, poczucie własnej skuteczności, krytyczne rozumienie świata, przywiązywanie wartości do demokracji
Cele	Podnoszenie świadomości na temat niesprawiedliwości, buntu i demokracji
Opis metody	Ćwiczenia indwywidualne z udziałem trenera i uczestnika lub ćwiczenia w grupie z różnymi wariantami
Warunki pracy socjalnej	Metoda nadaje się do różnych warunków pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, ale lepiej sprawdza się w sytuacjach bardziej formalnych, takich jak dyskusja w grupie, warsztaty czy konferencja
Przygotowanie	Przykłady demokratycznego buntu przeciwko autorytaryzmowi, dyskryminacji czy niesprawiedliwości należy przygotować wcześniej, prowadzący powinni opowiedzieć o własnych momentach demokratycznego buntu i o własnych doświadczeniach
Zagrożenia	Jeśli te doświadczenia nie zostaną omówione, uczestnicy mogą odnieść negatywne lub błędne wrażenie na temat własnej skuteczności. Mogliby przeceniać lub nie doceniać swojej mocy sprawczej w różnych sytuacjach, dlatego ważne jest, aby im w tym procesie towarzyszyć
Koncepcja/zastosowanie	Program studiów magisterskich z innowacji społecznej dla pracowników socjalnych i edukatorów (Markus Pausch)
Źródło	M. Pausch, *Democracy Needs Rebellion*, „Theoria" 2019, t. 66, nr 161, s. 91–107 [https://www.berghahnjournals.com/view/journals/theoria/66/161/th6616105.xml, dostęp: 17 października 2021 roku].

2.1.3. Filary tożsamości

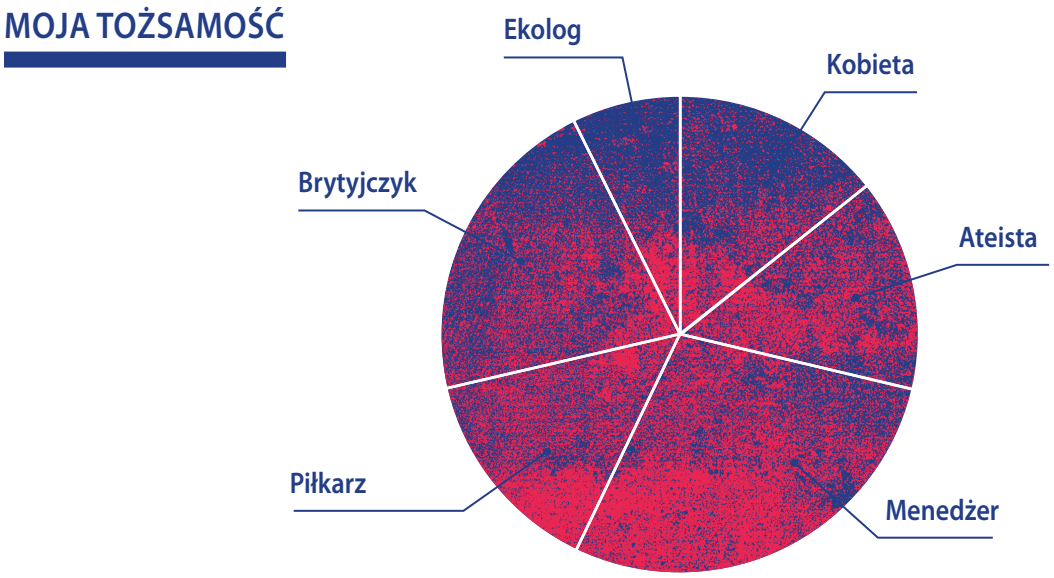
Założenia i cele

Celem metody filary tożsamości jest rozpoznanie własnej tożsamości oraz faktu, że tożsamość składa się z wielu wymiarów. Osoby nie definiuje jeden element, taki jak płeć, ale wiele różnych składowych (zawód, zainteresowania, światopogląd, religia). Jeśli się to przyjmie do wiadomości, szkoda wyrządzona jednemu z tych elementów może mieć mniejsze znaczenie. Dyskryminacja ze względu na cechę osobistą lub (przypisaną) przynależność do grupy nie jest więc mniej bolesna i niesprawiedliwa, ale można ją łatwiej znieść i odrzucić. W ten sposób wzmacnia się odporność. Zwiększa się również tolerancja wobec innych ludzi, ponieważ nie redukuje się jej do jednej cechy tożsamościowej. Metoda ta opiera się na koncepcji pięciu filarów tożsamości (Petzold 2012), którymi są: ciało i umysł, relacje, praca i czas wolny, zabezpieczenie materialne i wartości.

Opis metody

Uczestnicy tworzą diagram tożsamości. Różne elementy składowe tożsamości są przedstawiane jako kawałki tortu o różnej wielkości, w zależności od ich znaczenia. Im ważniejsza składowa, tym większa część tortu jej odpowiada. To, co nie jest ważne, zostaje usunięte. Prowadzący może zasugerować kilka wymiarów (takich jak płeć, zawód, wykształcenie, hobby, religia), ale pozwala także uczestnikom zdecydować, co chcą, by znalazło się na diagramie.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta wymaga formalnych warunków, które pozwalają na refleksję i dyskusję nad kwestiami tożsamości przez mniej więcej dwie godziny. W wypadku konkretnego wyzwania, jakim jest edukacja obywatelska i kompetencje demokratyczne, dyskusja na temat tożsamości może być związana z ramami demokratycznymi i możliwościami działania uczestników. Metodę tę wykorzystuje się do wzmacniania tożsamości, wspierania odporności, a także do przeciwdziałania antydemokratycznemu ekstremizmowi, a zatem jest bardzo ważna i przydatna w pracy z młodzieżą jako narzędzie zapobiegania ekstremizmowi.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Filary tożsamości
Grupa docelowa	Szczególnie młodzi ludzie w wieku od 12 do 18 lat
Czas trwania	2 godziny
Wymagania dotyczące miejsca	Pomieszczenie dla grupy osób (sala konferencyjna, sala na warsztaty)
Kompetencje	Autorefleksja, tolerancja, krytyczne myślenie, odporność, szacunek, empatia
Cele	Wzmacnianie odporności, refleksja nad tożsamością, wczesne zapobieganie ekstremizmowi
Opis metody	Ćwiczenie w grupie, prowadzący zadaje pytania na temat tożsamości, uczestnicy tworzą diagram w postaci koła, na które składają się elementy tożsamości, i omawiają wyniki
Warunki pracy socjalnej	Metoda jest ważna dla umacniania tożsamości młodych ludzi i doskonale nadaje się do wykorzystania w pracy socjalnej, ale wymaga spełnienia pewnych warunków formalnych (takich jak pomieszczenie i ramy czasowe)
Przygotowanie	Teoria pięciu filarów tożsamości musi być znana prowadzącemu i musi być przez niego przedstawiona uczestnikom (materiał do prezentacji)
Zagrożenia	Pytania o tożsamość mogą być bardzo drażliwe. Ludzie mogą nie chcieć rozmawiać o różnych aspektach, dyskryminacji lub o własnych uprzedzeniach. Prowadzący musi być bardzo ostrożny
Koncepcja/zastosowanie	Metoda opracowana i zaprezentowana podczas warsztatów projektowych przez Nedžada Moćevića
Źródło	H. Petzold, *Identität – Ein Kernthema moderner Psychotherapie – Interdisziplinäre Perspektiven* [Tożsamość – główny temat współczesnej psychoterapii – perspektywy interdyscyplinarne] (strona internetowa Nedžada Moćevića: http://mocevic.at).

2.1.4. Tyle, ile się da

Założenia i cele

Celem tej metody jest poznanie się uczestników w grupie. Można ją także wykorzystać jako wprowadzenie do tematu przy każdym warsztacie na temat szeroko rozumianej polityki.

Opis metody

Należy poprosić uczestników, aby dobrali się w grupy dwu- lub trzyosobowe. Następnie każda para/grupa otrzymuje przygotowaną kartę metody „Tyle, ile się da" z różnymi zadaniami lub pytaniami. Każda para/grupa powinna przez krótką chwilę zastanowić się nad odpowiedzią na swoje zadanie we własnym gronie. Osoby, które nie znają odpowiedzi na niektóre z pytań opartych na wiedzy, mogą je uzyskać od prowadzącego.

Pary/grupy muszą teraz samodzielnie rozwiązać swoje zadania, a następnie przepytać wszystkie inne osoby lub pary w sali. Muszą również zapamiętać, ile osób było w stanie rozwiązać swoje zadania. Nie chodzi o to, aby zanotować, kto to dokładnie był, tylko o liczbę osób. Na tym etapie pary/grupy mogą i powinny wstać i poruszać się po sali, aby móc przepytać wszystkie inne osoby.

Należy dać parom/grupom maksymalnie dziesięć minut na przepytanie wszystkich pozostałych osób w sali. Następnie uczestnicy proszeni są o powrót na swoje miejsca.

Pytania do dyskusji:

1. Kto wskazał najwięcej/najmniej osób, które rozwiązały zadanie na swojej karcie?
2. Jakie zadania mieliście do rozwiązania? (dwie lub trzy pary powinny odczytać swoje zadania)
3. Podaj dodatkowe informacje na ten temat, na przykład posługując się słownikiem pojęć polityki.

Przydatność w pracy socjalnej

To ćwiczenie jest odpowiednie jako sposób na przełamanie lodów lub dla grup, które nie znają się jeszcze zbyt dobrze (na przykład na początku roku szkolnego).

Materiał do wydruku – metoda „Tyle, ile się da"

Znajdź jak najwięcej osób, które:

- potrafią wyjaśnić, czym charakteryzuje się demokracja bezpośrednia
- znają zadania parlamentu
- wiedzą, czego dotyczyło ostatnie referendum w ich kraju
- brały kiedykolwiek udział w demonstracji
- wiedzą, na jaką partię głosują ich rodzice
- są członkami partii, organizacji pozarządowej, grupy interesu lub stowarzyszenia
- potrafią wyjaśnić, dlaczego płacimy podatki
- wiedzą, ile partii jest obecnie reprezentowanych w parlamencie ich kraju
- potrafią wymienić co najmniej dwa prawa człowieka
- kiedykolwiek brały udział w strajku
- przyłączyły się kiedyś do grupy o treściach politycznych na WhatsAppie lub Facebooku
- wiedzą, jaka jest różnica między partią a organizacją pozarządową
- regularnie oglądają wiadomości
- wiedzą, ile trzeba mieć lat, aby móc zostać prezydentem swojego kraju
- wiedzą, od kiedy kobiety mogą głosować w ich kraju
- wiedzą, ile państw członkowskich liczy Unia Europejska
- wiedzą, co to jest referendum
- potrafią wymienić przynajmniej trzech polityków (krajowych lub zagranicznych)

Nazwa metody	Tyle, ile się da
Grupa docelowa	Wszystkie grupy
Czas trwania	20 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Pomieszczenie dla grupy osób (sala konferencyjna, sala na warsztaty)
Kompetencje	Brak
Cele	Poznanie uczestników, wprowadzenie tematyczne
Opis metody	Sposób na przełamanie lodów
Warunki pracy socjalnej	Dowolne
Przygotowanie	Wydruk materiałów
Zagrożenia	Brak
Koncepcja/zastosowanie	Koncepcja: Sapere Aude, *Demokratie vermitteln*, zastosowana w trakcie projektu podczas szkolenia przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	Sapere Aude, *Demokratie vermitteln; verstärkt politisch. Peer-Education-Project for citizenship education in schools* [Edukacja rówieśnicza – projekt dla edukacji obywatelskiej w szkołach], St. Pölten, Arbeiterkammer NÖ, o.J. (https://sapereaude.at/material-1).

2.1.5. Co jest, a co nie jest polityczne

Założenia i cele

Celem tej metody jest uświadomienie sobie znaczenia polityki we własnym życiu oraz przeciwdziałanie wrażeniu, że polityka jest czymś odległym, co nie ma nic wspólnego z naszą codzienną egzystencją.

Opis metody

1. Poproś uczestników o wymienienie pojęć, które, ich zdaniem, nie mają nic wspólnego z polityką. Wymienione pojęcia zapisywane są na flipcharcie (tablicy) do momentu, aż znajdzie się tam co najmniej sześć terminów lub aż tablica się zapełni.
2. Kiedy tablica jest już zapełniona, razem z uczestnikami analizujecie każde pojęcie. Zaczynasz od pytania: „Czy są jakieś zastrzeżenia dotyczące któregoś z terminów na flipcharcie, rzeczy, które mogą mieć jednak coś wspólnego z polityką?".
3. Wykreślasz wszystkie pojęcia, co do których wykazano ich powiązania z polityką. Idealnie byłoby, gdyby wszystkie terminy na flipcharcie zostały wykreślone.
4. Na koniec zapytaj, dlaczego można znaleźć tak wiele powiązań z polityką, bez względu na to, o jakim pojęciu mówimy.

Pytania do dyskusji:
Na początek: Czy są jakieś zastrzeżenia co do któregoś z terminów na flipcharcie, czy są tu rzeczy, które mogą mieć jednak coś wspólnego z polityką? Jeśli tobie lub uczestnikom nie przychodzą do głowy żadne niepowiązane z polityką pojęcia lub rzeczy, pomyślcie o tym, co robiliście wczoraj wieczorem lub podczas ostatnich wakacji.
Na koniec: Dlaczego praktycznie we wszystkim możemy znaleźć jakiś związek z polityką? Czy ktoś może wyjaśnić znaczenie słowa „polityka"?

W poniższym słowniczku znajdują się odnośniki do różnych pojęć związanych z polityką.

Słowniczek: Co jest, a co nie jest polityczne
Przykłady, w jaki sposób różne pojęcia mogą być powiązane z polityką:

- **Powietrze:** Polityka ogranicza natężenie ruchu w celu ochrony jakości powietrza i środowiska (na przykład limit 100 km/h na autostradzie dla dobra środowiska) oraz ograniczenia drobnych zanieczyszczeń pyłowych. Obejmuje to różne zakazy jazdy dla pojazdów ciężarowych lub wymóg, aby niektóre pojazdy miały oznaczenie z wielkością emisji.
- **Alkohol:** Wiek, od którego wolno pić alkohol, ma związek z polityką. Granica wieku jest określona w ustawie o ochronie młodzieży. Na przykład w Austrii od szesnastego roku życia można pić przynajmniej niektóre napoje alkoholowe (wino i piwo). W Stanach Zjednoczonych spożywanie alkoholu jest dozwolone dopiero od dwudziestego pierwszego roku życia. Kolejną różnicą w stosunku do Austrii jest to, że w Stanach Zjednocoznych uzgodniono, że alkoholu nie można spożywać w miejscach publicznych, dlatego w filmach często można zobaczyć ludzi pijących z brązowych torebek, w których ukrywają napoje alkoholowe.
- **Ubrania:** Kupując ubrania w sklepie, trzeba płacić podatki, podobnie jak w wypadku żywności. Wiele towarów i produktów – na przykład tania odzież – jest produkowanych za granicą, gdzie pracownicy otrzymują niskie płace i mają złe warunki pracy. Na przykład w Austrii istnieją przepisy chroniące pracowników – takie jak minimalny płatny urlop, maksymalny czas pracy czy dodatki za pracę w nocy. Odzież z logo „Fair Trade" pokazuje, że produkt został wyprodukowany za granicą w uczciwych warunkach. To wyjaśnia, dlaczego taka odzież jest czasem droższa niż ta z sieci dyskontów. Ubrania mogą nieść polityczne przesłania, takie jak miłość do kraju, przynależność do grupy, pragnienie wolności lub pokoju.
- **Gry komputerowe:** Niektóre gry zawierają treści polityczne lub ich fabuła opowiada w tle historię, która ma znaczenie polityczne. W wypadku gier komputerowych istnieją ratingi wiekowe, które są określane w toku procesów politycznych. Niektóre gry, których treść narusza prawo, mogą zostać usunięte z półek sklepowych. Proces ten nazywany jest „umieszczaniem ich na spędzanie czasu poza domem". Najczęściej dzieje się tak, ponieważ gry gloryfikują przemoc, lub w wypadku politycznie ekstremalnych treści (na przykład naruszenie ustawy o zakazie propagandy nazistowskiej lub symboli nazistowskich).
- **Picie:** patrz: „Spędzanie czasu poza domem".
- **Rodzina:** Państwo austriackie wypłaca rodzinom dotację na każde dziecko – tzw. zasiłek rodzinny. Państwo określa również, kto może zawrzeć związek małżeński i z kim. W Austrii pary homoseksualne mogą zarejestrować związek partnerski, ale nie mogą zawrzeć związku małżeńskiego, w Holandii i Stanach Zjednoczonych mogą zawrzeć związek małżeński.
- **Filmy:** Również w tym wypadku istnieją przepisy prawne dotyczące klasyfikacji wiekowej i możliwości umieszczenia na indeksie (patrz: „Gry komputerowe"). Poza tym pobieranie filmów na własny użytek jest nielegalne, ponieważ narusza (prawo człowieka) prawa autorskie.
- **Żywność:** Kiedy kupujesz coś w supermarkecie lub w innym miejscu, automatycznie płacisz podatek, tzw. podatek od wartości dodanej, który został zdefiniowany przez politykę regulującą wpływy z podatków. To, co jest opodatkowane i w jakim stopniu, różni się w zależności od kraju. Polityka określa również, które produkty spożywcze mogą być przedmiotem handlu lub które składniki są zabronione. Kiedy zamawia się jedzenie w restauracji, musi ona przestrzegać przepisów sanitarnych, co jest regularnie kontrolowane (urząd do spraw kontroli żywności). Od pewnego czasu na karcie menu lub u personelu muszą również być dostępne informacje o substancjach alergizujących.

- **Piłka nożna:** Wiele klubów piłkarskich i innych klubów sportowych otrzymuje wsparcie finansowe od państwa. Na ważnych meczach piłkarskich, podobnie jak na innych dużych imprezach, trzeba przestrzegać przepisów bezpieczeństwa. Przepisy te są ustalane przez polityków i egzekwowane przez policję (na przykład spożywanie alkoholu na stadionie, liczba widzów na stadionie). Na ważne mecze międzynarodowe przychodzą czasem wysocy rangą politycy, aby kibicować swojemu krajowi. W takich wypadkach drużyna narodowa nie reprezentuje tylko danego kraju w piłce nożnej, ale kraj jako całość.
- **Przyjaciele:** Wielu ludzi poznaje swoich przyjaciół w szkole. Regulacje związane z polityką mogą dotyczyć maksymalnej liczby uczniów, o czym decyduje polityka, lub określonego polityką obowiązku szkolnego. Polityczne pomysły i projekty są prawie zawsze najpierw omawiane lub realizowane z przyjaciółmi. Również wśród polityków ważną rolę odgrywają przyjaźnie i zaufani ludzie.
- **Spędzanie czasu poza domem:** W wypadku osób niepełnoletnich spędzanie czasu poza domem jest regulowane przez politykę. Co wolno, a czego nie wolno osobom niepełnoletnim, jest wynikiem politycznych procesów negocjacyjnych: co i w jakim wieku można pić; czy i od jakiego wieku wolno palić; jak długo można przebywać poza domem bez opieki. Nawet dorośli podlegają zasadom dotyczącym spędzania czasu poza domem: płacą podatki od alkoholu, papierosów, żywności i napojów. Oni również muszą przestrzegać zasad, takich jak czas odpoczynku (na przykład w restauracjach na świeżym powietrzu) lub ochrona osób niepalących.
- **Wypoczynek:** Możliwości spędzania wolnego czasu (na przykład skateparki, boiska do piłki nożnej lub kina w twojej okolicy) są regulowane przez politykę (miejską), która decyduje o ich budowie. Również wymiar czasu wolnego, wakacji szkolnych lub liczba dni urlopu dla pracowników są regulowane przez prawo.
- **Masturbacja:** patrz: „Seks".
- **Księżyc:** Księżyc jako symbol może być wykorzystywany politycznie, jak wiele innych rzeczy. Półksiężyc na przykład jest używany w wielu flagach narodowych, choćby Turcji czy Singapuru. Traktaty międzynarodowe regulują, co można, a czego nie można robić w kosmosie.
- **Religia:** Watykan jest niezależnym państwem, a papież jest głową tego państwa. Nauczyciele religii są w Austrii opłacani przez państwo. Również niektóre partie polityczne wywodzą swoje idee z religii. Niektóre kraje mają religię państwową, w innych krajach istnieje wolność religijna (religia jest sprawą prywatną, w którą państwo nie może ingerować).
- **Seks:** Istnieje przepis prawny określający, kto z kim może uprawiać seks. W Austrii z reguły jest to legalne od czternastego roku życia, a w Polsce od piętnastego. Istnieją również regulacje prawne dotyczące wieku osób, które mogą oglądać treści pornograficzne, tak samo jak regulacje dotyczące tego, czy i do kiedy ciężarna kobieta może dokonać aborcji. Nie wolno uprawiać seksu wszędzie, ponieważ może to wprawiać w zakłopotanie inne osoby („nieprzyzwoite zachowanie").
- **Sen:** Często sami nie decydujemy o tym, kiedy śpimy. Istnieją wymogi państwowe, na przykład obowiązek szkolny z jego mniej lub bardziej ustalonymi planami zajęć. Podobnie jest ze snem osób pracujących. Istnieją stałe lub elastyczne dni pracy oraz (przynajmniej w Austrii) wymagane prawem urlopy i okresy odpoczynku. Można też wspomnieć o ustalonym maksymalnym czasie jazdy kierowców ciężarówek.
- **Sport:** patrz: „Piłka nożna".
- **Odkurzanie:** Ponieważ odkurzacze mogą być dość głośne, również w tym wypadku obowiązują przepisy dotyczące okresu odpoczynku lub godzin, w których ich używanie jest niedozwolone (chyba że ktoś posiada odkurzacz, którego poziom hałasu nie przekracza poziomu głośności pomieszczenia). Przy zakupie odkurzacza należy zapłacić podatek od wartości dodanej. Jak w wypadku każdego produktu obowiązują przepisy dotyczące sposobu jego produkcji i możliwości importu podobnych produktów z zagranicy.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta jest przydatna w pracy socjalnej w tym sensie, że wzmacnia świadomość znaczenia polityki w życiu codziennym. Może uwrażliwić uczestników na struktury polityczne i relacje władzy oraz pokazać potencjał uczestnictwa w życiu politycznym. Metoda ta jest bardziej odpowiednia, gdy jest osadzona w konkretnych sytuacjach, na przykład małego projektu na temat „polityki w życiu codziennym".

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Co jest, a co nie jest polityczne
Grupa docelowa	Wszystkie grupy
Czas trwania	20 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Pomieszczenie dla grupy osób (sala konferencyjna, sala na warsztaty)
Kompetencje	Brak
Cele	Zrozumienie wagi polityki we własnym życiu codziennym
Opis metody	Kompetencje polityczne
Warunki pracy socjalnej	Dowolne
Przygotowanie	Flipchart i flamastry (ewentualnie tablica)
Zagrożenia	Brak
Koncepcja/zastosowanie	Zastosowane w trakcie projektu podczas szkolenia przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	Sapere Aude (https://sapereaude.at)

2.1.6. Barometr opinii

Założenia i cele

Celem metody jest dyskusja na kontrowersyjne tematy. Różne opinie na barometrze prowadzą do dyskusji i procesu refleksji. W ten sposób można rozwijać krytyczne myślenie i tolerancję wobec niejednoznaczności. Poszanowanie dla innych opinii jest również celem tej metody.

Opis metody

Przyklej długi pasek taśmy do podłogi. Teraz napisz „0%" na jednej karcie i „100%" na drugiej i umieść tak oznaczone karty na przeciwległych końcach taśmy – to jest wasz barometr opinii. Upewnij się, że barometr jest wystarczająco długi, aby uczestnicy nie musieli się wokół niego tłoczyć. Teraz wyjaśnij uczestnikom, że przeczytasz im różne stwierdzenia na temat polityki. Poproś ich o ciche poruszanie się po sali podczas pierwszej i kolejnych rund. Następnie przeczytaj po kolei dwa lub trzy stwierdzenia z arkusza „Stwierdzenia barometru opinii".

Powiedz uczestnikom, aby ustawili się zgodnie z tym, do jakiego stopnia zgadzają się z przeczytanym stwierdzeniem: jeśli staną obok 0%, oznacza to, że w ogóle się nie zgadzają. Jeśli staną obok 100%, oznacza to, że zgadzają się całkowicie. Mogą również stanąć w dowolnym innym miejscu między tymi wartościami, w zależności od stopnia akceptacji dla stwierdzenia. Kiedy wszyscy uczestnicy znajdą swoje miejsce, zapytaj poszczególnych uczestników, w którym miejscu stoją i dlaczego. W tym momencie dodaj, że mogą zmienić swoje stanowisko w trakcie ćwiczenia, jeśli usłyszą od innych argumenty, które skłonią ich do ponownego przemyślenia swojego stanowiska.

Pytania do dyskusji:

1. Pytania od pierwszego do trzeciego:

- W którym miejscu stoisz i dlaczego?
- Stoisz w tym samym miejscu co uczestnik XY, czy to oznacza, że obaj myślicie podobnie?
- Stoisz na przeciwnym końcu barometru, czy to oznacza, że uważasz, że to, co powiedział uczestnik XY, jest absolutnie nieprawdziwe?

2. Jeśli dojdzie do krótkiej dyskusji:

- Czy uczestnik XY przekonał cię swoim wyjaśnieniem?
- Czy chciałbyś zmienić swoje stanowisko?

Dyskusja końcowa:

Czy sytuacja w 100% demokratyczna w ogóle istnieje? Jeśli tak, to jak ona wygląda?
Kontrowersyjny sąsiad: Kiedy grupa ma dokładnie to samo zdanie w jakiejś kwestii, możesz użyć małej sztuczki, aby wywołać kontrowersyjną dyskusję: zajmij pozycję na przeciwnym końcu barometru niż grupa i wymyśl przeciwstawny punkt widzenia. Powiedz, że ten (wymyślony) punkt widzenia jest punktem widzenia sąsiada, którego znasz, i poproś grupę, aby powiedziała ci, co myśli o opinii tego sąsiada. Na koniec możesz przyznać się, że wymyśliłeś tego sąsiada tylko po to, by przedstawić inny punkt widzenia.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda dobrze nadaje się do dyskusji na kontrowersyjne tematy w życiu codziennym. W nieco zmodyfikowanej formie ćwiczenie to można także przeprowadzić na boisku sportowym. Wymaga to jednak pewnych formalnych warunków i gotowości młodych ludzi do dłuższej wymiany zdań. Bardzo ważne jest zapewnienie, by indywidualne opinie nie były izolowane lub wykluczane i mogły być swobodnie wyrażane. Ćwiczenie musi być przeprowadzone w bezpiecznej przestrzeni, w relacji opartej na zaufaniu, tak aby uczestnicy byli gotowi wyrazić swoje opinie otwarcie i bez obaw.

Nazwa metody	Barometr opinii
Grupa docelowa	Wszystkie grupy docelowe
Czas trwania	20 do 30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Sala konferencyjna lub boisko sportowe
Kompetencje	Tolerancja wobec niejednoznaczności, szacunek, krytyczne myślenie
Cele	Omówienie kontrowersyjnych kwestii, budowanie wzajemnego zrozumienia i dialogu
Opis metody	Uczestnicy ustawiają się w sali wzdłuż wyznaczonej linii barometru według tego, do jakiego stopnia zgadzają się lub nie zgadzają się z przedstawionym stwierdzeniem, po tym następuje dyskusja
Warunki pracy socjalnej	Metodę można zastosować w pracy socjalnej, szczególnie w spolaryzowanych grupach, jednak wymaga ona trochę przygotowań i przestrzeni
Przygotowanie	Taśma do przylepienia, karty dla prowadzącego, ołówki, stwierdzenia do barometru opinii
Zagrożenia	Jednostkowe opinie mogą zostać zignorowane lub może być trudno je wyrazić z powodu presji społecznej, dlatego trzeba zapewnić bezpieczną przestrzeń i budzące zaufanie otoczenie
Koncepcja/zastosowanie	Zastosowane w trakcie projektu podczas szkolenia przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	Wersja opracowana przez Sapere Aude (https://sapereaude.at).

2.1.7. Arbitralne głosowanie

Założenia i cele

Celem tej metody jest wzmocnienie kompetencji uczestników, potrzebnych do dyskusji nad zaletami i wadami różnych procesów decyzyjnych, pomoc w zrozumieniu decyzji politycznych i wzmocnienie umiejętności krytycznego myślenia. Ma ona również służyć podniesieniu świadomości na temat wykluczenia i demokratycznego uczestnictwa. Metoda ta jest odpowiednia dla wszystkich grup docelowych. W pracy z młodzieżą przykłady mogą wymagać bardziej konkretnych odniesień do codziennego życia młodych ludzi.

Opis metody

Wyjaśnij uczestnikom, że mogą teraz wcielić się w rolę polityków w niewielkiej grze. Każda osoba uczestnicząca otrzymuje wydrukowany arkusz (zob. „Karta wzorcowa: Arbitralne głosowanie"). Poproś uczestników o przeczytanie proponowanych rozwiązań. Następnie uczestnicy dyskutują nad zaletami i wadami każdej z decyzji podanych na karcie (czas trwania: 5 minut). Następnie wybierają rozwiązanie, korzystając z dwóch poniższych metod:

Zwykła większość: Uczestnicy decydują przez podniesienie ręki, które z czterech alternatywnych rozwiązań podoba im się najbardziej. Zapisz na tablicy 1, 2, 3, 4 i zaznacz, ile osób głosowało na każde z nich.

Prawo do głosowania na podstawie cech osobistych: Mówisz teraz uczestnikom, że decyzja zostanie podjęta w inny sposób: teraz prawo do głosowania mają tylko ci, którzy noszą okulary, albo tylko kobiety (zdecyduj się na jedną z dwóch cech). Teraz poproś o głosy osoby posiadające prawo do głosowania: noszących okulary lub kobiety, i zapisz wynik na tablicy.

Refleksja i pytania:

- Czy zastosowane metody podejmowania decyzji były demokratyczne/niedemokratyczne i dlaczego?
- Czy znasz inne możliwości podejmowania decyzji w grupie?
- Jakie są okoliczności, które mogą ułatwić podejmowanie decyzji w grupie?
- Czym charakteryzuje się dobra (polityczna) decyzja?
- Jaka metoda podejmowania decyzji jest najbardziej (nie)sprawiedliwa ze wszystkich?
- Czy metoda podejmowania decyzji ma znaczenie dla wyniku i dlaczego?

Możesz również wypróbować z grupą kilka innych metod podejmowania decyzji (na przykład jednomyślność, jedna osoba decyduje, najmniejszy opór, przypadek). Inna technika, zamiast metod podanych powyżej, polega na tym, że edukatorzy, prowadzący, nauczyciele po prostu opuszczają pomieszczenie i dają grupie pięć lub więcej minut na podjęcie decyzji. Po tym czasie można odtworzyć sposób, w jaki grupa doszła do wyniku. Na koniec można odnieść się do faktu, że w wielu krajach rozważa się lub wprowadza podatki od zawartości tłuszczu lub cukru w żywności (patrz opis poniżej).

Karta wzorcowa: Arbitralne głosowanie

Historia wprowadzająca: Polityka zawsze oznacza rozwiązywanie problemów w społeczeństwie i myślenie o tym, jak decyzje wpływają na różnych ludzi. Wyobraź sobie, że jesteś rządem i stoisz przed problemem polegającym na tym, że koszty publicznego systemu opieki zdrowotnej stale rosną, ponieważ obywatele są coraz bardziej podatni na choroby i jedzą coraz więcej niezdrowej żywności. Musicie teraz rozwiązać ten problem, przecież tym właśnie powinniście się zajmować jako politycy.

Wariant 1: Spożywanie pokarmów szczególnie bogatych w tłuszcz i cukier (cola, golonka wieprzowa) będzie dozwolone dopiero od szesnastego roku życia – za naruszenie przepisów grozi kara grzywny (należy ustalić kwotę). Spożywanie tych produktów będzie również zabronione dla osób z poważnymi problemami zdrowotnymi – wysokim poziomem cholesterolu lub niewydolnością serca.

Wariant 2: Wszystkie produkty spożywcze będą opodatkowane w zależności od zawartości nasyconych kwasów tłuszczowych. Wiąże się z tym ryzyko pewnych konsekwencji – wiele przedsiębiorstw zapowiedziało protesty przeciwko temu pomysłowi, a być może nawet przeniesienie działalności do innych krajów (gdzie te podatki nie istnieją).

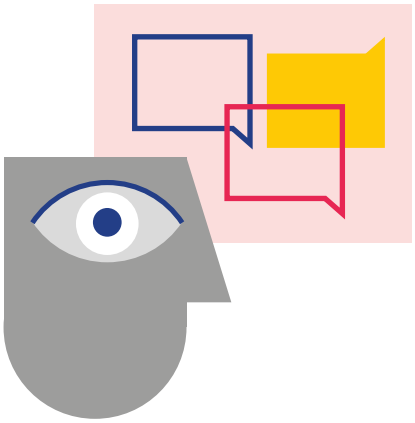
Wariant 3: Zniesienie wszystkich podatków od produktów spożywczych, co doprowadzi również do obniżenia cen papierosów i alkoholu o dwie trzecie. Polityka nie powinna wpływać na to, co ludzie jedzą i piją. Straty finansowe nie zostaną pokryte z podatków od żywności, lecz z oszczędności na edukacji (wyższe czesne na uniwersytetach i liczniejsze klasy w szkołach).

Wariant 4: Pobieranie wyższych składek na ubezpieczenie społeczne: wszyscy pracownicy będą teraz płacić średnio o 4% więcej ze swojej pensji i będą musieli co pół roku poddawać się profilaktycznym badaniom lekarskim. Ci, którzy nie pójdą na badania lub nie osiągną celów zdrowotnych ustalonych podczas badań, będą musieli płacić kolejne 3% wynagrodzenia na ubezpieczenie zdrowotne.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta może bardzo dobrze pokazać, jak działają mechanizmy wykluczenia, a także jak złożone są procesy decyzyjne. Jest to z pewnością bardzo przydatne w pracy socjalnej, ale przykłady powinny pochodzić ze środowiska, w którym żyją młodzi ludzie. Metoda ta mogłaby się sprawdzić zwłaszcza w ośrodkach młodzieżowych, gdzie decyzje muszą być rzeczywiście podejmowane – jako przygotowanie. Metoda ta może być stosowana z uczniami w klasie, zwłaszcza jeśli jest osadzona w zestawie tematycznym lekcji. Nadaje się ona również dla młodszych uczniów (w wieku 9–10 lat), jeśli są oni odpowiednio przygotowani. W ramach otwartej pracy z młodzieżą można ją zastosować w grupie zainteresowanych młodych ludzi. Również w tym wypadku ważne są odpowiednie okoliczności.

Nazwa metody	Arbitralne głosowanie
Grupa docelowa	Studenci kierunku praca socjalna, młodzież
Czas trwania	20 do 30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Zwykła sala
Kompetencje	Krytyczne rozumienie, szacunek, tolerancja wobec niejednoznaczności
Cele	Omówienie wad i zalet różnych procesów decyzyjnych, rozumienie decyzji politycznych
Opis metody	Odgrywanie ról w sytuacji podejmowania decyzji politycznej, „politycy" grani przez uczestników odczytują rozwiązania i ludzie podejmują decyzję, następnie tylko pewna grupa (na przykład osoby w okularach) ma prawo decydować, dyskusja
Warunki pracy socjalnej	Metoda możliwa do wykorzystania i przydatna, ale użyte tematy muszą być istotne dla młodych ludzi
Przygotowanie	Flipchart i ołówki (ewentualnie tablica), wydrukowana karta – wzór dla uczestników (jedna na dwie osoby)
Zagrożenia	Ryzyko, że przykłady będą zbyt trudne, skomplikowane lub nieodpowiednie dla poszczególnych grup docelowych
Koncepcja/zastosowanie	Zastosowane w trakcie projektu podczas szkolenia przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	Sapere Aude (https://sapereaude.at).

2.2. Metody służące wspólnej refleksji z edukatorami nad kompetencjami służącymi demokracji

Metody przedstawione w tym podrozdziale są wyraźnie związane z ramami odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej Rady Europy i mają pobudzić do autorefleksji edukatorów oraz osoby upowszechniające te idee. Kultura demokratyczna nie jest czymś, czego można się nauczyć jednorazowo – nie można jej „zainstalować" raz na zawsze, ale trzeba ją rozwijać i stale dostosowywać do nowych sytuacji. Ten proces dostosowywania własnego demokratycznego etosu zawodowego wymaga (auto)refleksji. Wiemy, że warunki ogólne, w jakich funkcjonują nauczyciele lub pracownicy socjalni czy osoby pracujące z młodzieżą, nie zawsze są sprzyjające, w tym względzie (auto)refleksja może pomóc im zbadać, jakim polem manewru dysponują w swoim środowisku edukacyjnym. „Nauczyciele i inni edukatorzy mają ogromny wpływ na uczących się jako ważne dla nich osoby, wzory do naśladowania i ci, którzy ułatwiają procesy uczenia się, a ich rola to znacznie więcej niż przekazywanie wiedzy. Nauczyciele mogą wspierać uczniów w stawaniu się osobami myślącymi niezależnie, dobrymi współpracownikami i pewnymi siebie uczestnikami dialogu, dyskusji i procesu decyzyjnego. Mogą pomagać uczniom stawać się aktywnymi obywatelami" (Lenz *et al.* 2021).

2.2.1. Ranking kompetencji RFCDC

Założenia i cele

Celem jest ustalenie, które z kompetencji są szczególnie istotne we własnej pracy lub dla własnej grupy docelowej, a które są być może mniej istotne.

Opis metody

- Każdy z edukatorów przygląda się modelowi kompetencji RFCDC indywidualnie i pracuje nad następującym pytaniem: które pięć kompetencji jest szczególnie istotnych dla twojej pracy edukacyjnej? Zapisz pięć kompetencji, które wybrałeś. (10 minut)
- Refleksja w grupach czteroosobowych nad niektórymi pytaniami naprowadzającymi. (35 minut)
- Wszystkie grupy spotykają się, aby podzielić się wynikami swoich dyskusji. (15 minut)

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta jest istotna dla pracowników socjalnych i może być wykorzystywana w ich szkoleniu. Przez podnoszenie świadomości można wzmocnić bardziej ukierunkowane kompetencje, a zadania są skonkretyzowane i dostosowane do rzeczywistych trudnych sytuacji.

Nazwa metody	Ranking kompetencji RFCDC
Grupa docelowa	Pracownicy socjalni, osoby pracujące z młodzieżą, nauczyciele
Czas trwania	1 godzina
Wymagania dotyczące miejsca	Sala wykładowa umożliwiająca pracę w małych grupach
Kompetencje	Autorefleksja (zależnie od wyboru) pracowników socjalnych lub osób pracujących z młodzieżą
Cele	Świadomość konkrentych potrzeb i wykorzystania kompetencji
Opis metody	Uczestnicy wybierają pięć najważniejszych kompetencji, refleksja w grupach oraz dyskusja na forum ogólnym
Warunki pracy socjalnej	Metoda przydatna dla pracownikow socjalnych i osób pracujących z młodzieżą
Przygotowanie	Karta z modelem kompetencji, karty dla moderatora, flipchart
Zagrożenia	Brak szczególnych zagrożeń
Koncepcja/zastosowanie	Wykorzystane przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	O. Jantschek, H. Lorenzen, *Reflection methods in the non-formal sector of civic education* [Metody refleksji w pozaformalnym sektorze edukacji obywatelskiej], za: P. Hladschik, C. Lenz, G. Pirker (red.), *The Reference Framework of Competences for Democratic Culture in the Non-formal Educational Sector*, Brussels 2020, s. 74.

2.2.2. Refleksja nad kompetencjami edukatorów lub pracowników socjalnych / osób pracujących z młodzieżą

Założenia i cele

Celem metody jest wzmocnienie świadomości własnych kompetencji i znalezienie alternatywnych rozwiązań dla problemów, z którymi uczestnicy już się zetknęli w swojej pracy.

Opis metody

Indywidualnie każdy edukator lub pracownik socjalny / osoba pracująca z młodzieżą powinni pomyśleć o czterech sytuacjach ze swojej pracy zawodowej i zapisać je. Pierwsze dwie sytuacje powinny być przykładami, kiedy udało im się pozytywnie rozwiązać trudną sytuację w grupie. Drugie dwie sytuacje powinny być przykładami sytuacji krytycznych, kiedy edukator lub pracownik socjalny / osoba pracująca z młodzieżą mieli wrażenie, że nie mogli znaleźć dobrego rozwiązania, aby poradzić sobie z sytuacją. (20 minut)

Uczestnicy dobierają się w pary i przedstawiają sobie nawzajem powyższe sytuacje. Wspólnie przyglądają się modelowi kompetencji RFCDC. Zastanawiają się nad kompetencjami, które pomogły im jako edukatorom w poradzeniu sobie z sytuacjami, które udało im się pozytywnie rozwiązać. Robiąc to, próbują odpowiedzieć na pytanie: „Jakie kompetencje pomogły mi rozwiązać te sytuacje?". Kompetencje, które pomogły w znalezieniu rozwiązania, to osobiste mocne strony uczestników. Każdy uczestnik zapisuje na karcie osobiste kompetencje odnoszące się do sytuacji krytycznych.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta jest odpowiednia dla pracowników socjalnych i można ją wykorzystać w ich szkoleniu. Może pomóc w refleksji nad doświadczeniami z codziennej pracy i sytuacjami, w których można takie kompetencje wykorzystać. Pozwala także umieścić metody pracy socjalnej w wymiarze kompetencji RFCDC, gdyż umożliwia uczestnikom określenie, które metody pracy upowszechniają dane kompetencje sprzyjające demokracji.

Nazwa metody	Refleksja nad kompetencjami edukatorów lub pracowników socjalnych / osób pracujących z młodzieżą
Grupa docelowa	Pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą oraz edukatorzy
Czas trwania	1 godzina
Wymagania dotyczące miejsca	Sala wykładowa umożliwiająca pracę w małych grupach
Kompetencje	Autorefleksja
Cele	Świadomość własnych kompetencji
Opis metody	Uczestnicy zastanawiają się nad własnymi kompetencjami i konkretnymi doświadczeniami ze swojej pracy, następnie zastanawiają się nad tym, które kompetencje pomogły im w konkretnych sytuacjach, i zapisują je na kartach
Warunki pracy socjalnej	Metoda przydatna w szkoleniu pracowników socjalnych i osób pracujących z młodzieżą
Przygotowanie	Karta z modelem kompetencji, karty dla moderatora, flipchart
Zagrożenia	Brak szczególnych zagrożeń
Koncepcja/zastosowanie	Wykorzystane przez The Vienna Forum for Human Rights and Democracy
Źródło	O. Jantschek, H. Lorenzen, za: P. Hladschik, C. Lenz, G.Pirker (red.), *The Reference Framework of Competences for Democratic Culture in the Non-formal Educational Sector*, Brussels 2020, s. 75.

2.2.3. Refleksja nad rolą praw człowieka jako element zajęć uniwersyteckich dotyczących pracy socjalnej

Założenia i cele

Celem metody jest wprowadzenie młodych adeptów (studentów kierunków praca socjalna i polityka społeczna) do myślenia w kategoriach pracy socjalnej opartej na prawach człowieka. U jej podstaw leży docenienie uniwersalnych zasad, takich jak równość wszystkich istot ludzkich, wrodzona godność, prawo do samostanowienia oraz życie w pokoju i bezpieczeństwie. W tym podejściu pracownicy socjalni nie są tylko „agentami państwa", ale stają się „agentami zmiany".

Opis metody

Wykładowca z Uniwersytetu Gdańskiego, dr Marcin Boryczko, wykorzystuje to podejście na zajęciach podczas nauczania o prawach człowieka w wymiarze pracy socjalnej. Wśród jego studentów sprawdziły się szczególnie trzy metody nauczania:

1. Badania w działaniu (*action research*), oparte na następujących działaniach podejmowanych kolejno przez studentów:
    - Wybierz grupę społeczną, grupę ludzi (ewentualnie osobę), której prawa człowieka zostały ograniczone, naruszone lub zanegowane.
    - Opisz sytuację tej grupy (osoby) przez analizę na poziomie mikro, mezo i makro. Zastanów się przy tym: w jakim sensie ich prawa człowieka są naruszane? Jakie prawa zostały naruszone?
    - Następnie postaraj się odpowiedzieć na pytania: co należy zrobić, aby zmienić sytuację tej grupy? Jakie cele należy osiągnąć? Czy cele te są zgodne z międzynarodowymi dokumentami dotyczącymi ochrony praw człowieka? Czy cele te są zgodne z polskim prawem? Jakie ograniczenia stoją na drodze do osiągnięcia tak sformułowanych celów?
    - Planując sposoby interwencji, student powinien wziąć pod uwagę następujące sugestie/pytania dodatkowe:
        - Zazwyczaj w jednej sprawie mamy do czynienia z wieloma kwestiami dotyczącymi naruszeń praw człowieka. Które kwestie i cele uważasz za priorytetowe?
        - Jak możesz zareagować w tej konkretnej sytuacji jako pracownik socjalny, odwołując się do praw człowieka?
        - Zaplanuj rzeczywiste (może być wirtualne) działanie, służące osiągnięciu celów, jakie sobie wyznaczyłeś, aby przeciwdziałać naruszeniom praw człowieka.

Na podstawie powyższego student powinien przygotować referat/prezentację składającą się z następujących elementów:

- opis strategii działania,
- wyjaśnienie sposobu wykonania działania,
- przedstawienie dokumentacji z przeprowadzonego działania,
- opis rezultatów.

2. Analiza studium przypadku (na wielu poziomach):

W tym zadaniu student otrzymuje opis przypadku sytuacji osoby z problemami społecznymi lub sytuacji dotyczącej całej społeczności. W odniesieniu do tego przypadku student ma się zastanowić, jak interweniować, i opisać swoje wnioski przez udzielenie odpowiedzi na pytania:

- Jakie kwestie związane z prawami człowieka zostały poruszone w tym studium przypadku?
- Jak zareagowałbyś jako pracownik socjalny, który pracuje w ośrodku pomocy społecznej?

3. Napisanie eseju opartego na metodzie krytycznej refleksji:

Celem tego zadania jest zaprezentowanie i zastosowanie profesjonalnej wiedzy na podstawie analizy krytycznej zdarzenia, które wystąpiło podczas praktyki studenckiej lub pracy zawodowej osób uczestniczących w kursie. Podczas pracy nad zadanym esejem studenci są proszeni o wykorzystanie krytycznego myślenia do zbadania swoich przekonań na temat nabytej wiedzy i praktyki pracy socjalnej. Ten rodzaj myślenia jest jedną z bardziej cenionych kompetencji w tej dziedzinie edukacji, której celem jest między innymi propagowanie praw człowieka lub idei sprawiedliwości społecznej (Havig 2013).

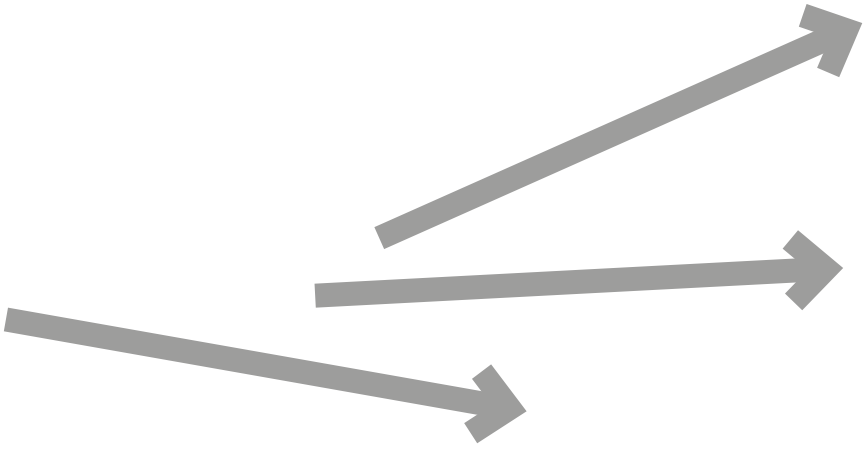
Praca ta oparta jest na modelu krytycznej dekonstrukcji doświadczenia (na podstawie: J. Fook, *Critical Deconstruction and Reconstruction*, [w:] *Social work: a critical approach to practice*, London 2016, s. 96) składającym się z czterech etapów:

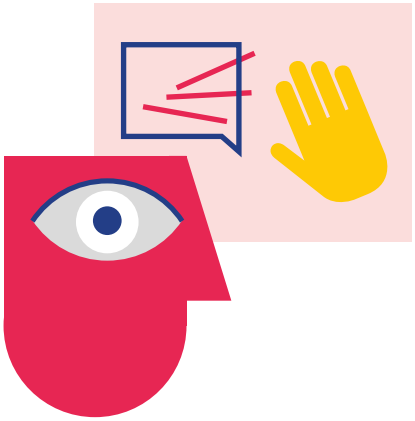
- Dekonstrukcja krytyczna, czyli poszukiwanie sprzeczności, różnorodnych perspektyw i interpretacji.
- Opór polegający na odmowie akceptacji i uczestnictwa w różnych aspektach dominujących dyskursów, które obezwładniają ludzi, a czasem czynią sytuację beznadziejną.
- Wyzwanie polegające na rozpoznaniu i zdefiniowaniu istnienia i działania dyskursów ukrytych, zmistyfikowanych lub z góry założonych.
- Rekonstrukcja oparta na sformułowaniu nowego dyskursu, prowadząca do zmiany narracyjnej i strukturalnej.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta jest wykorzystywana do szkolenia przyszłych pracowników socjalnych. Pozwala im uświadomić sobie własne uprzedzenia i stereotypy, a następnie spojrzeć na przyszłych odbiorców ich pomocy z innej perspektywy, z poszanowaniem ich praw człowieka. Pomaga również młodym profesjonalistom rozwijać umiejętności autorefleksji i krytycznego myślenia oraz wzmacniać tolerancyjne postawy. Zwiększając świadomość przyszłych pracowników socjalnych w zakresie praktycznego zastosowania praw człowieka i różnorodności społeczno-kulturowej, pomaga im również zapoznać się z kompetencjami RFCDC.

Nazwa metody	Refleksja nad rolą praw człowieka jako element zajęć uniwersyteckich dotyczących pracy socjalnej
Grupa docelowa	Pracownicy socjalni i osoby pracujące z młodzieżą, studenci
Czas trwania	Kilka tygodni (do realizacji w trakcie kolejnych zajęć akademickich)
Wymagania dotyczące miejsca	Sala do prowadzenia ćwiczeń i do pracy własnej (ewentualnie w małych grupach)
Kompetencje	Krytyczne rozumienie samego siebie, krytyczne myślenie, tolerancja
Cele	Świadomość roli, jaką odgrywają prawa człowieka w codziennej pracy socjalnej
Opis metody	Uczestnicy zastanawiają się nad zastosowaniem poszczególnych praw człowieka do sytuacji, z którymi mogą się zetknąć jako pracownicy socjalni, a następnie próbują znaleźć rozwiązania tych sytuacji, wykorzystując te prawa, jednocześnie identyfikują i redefiniują dotychczasowe stereotypy, w tym dotyczące przyszłych odbiorców ich działań zawodowych
Warunki pracy socjalnej	Metoda przydatna w szkoleniu pracowników socjalnych i osób pracujących z młodzieżą
Przygotowanie	Opisy różnych przypadków wzięte z codziennej praktyki pracy socjalnej
Zagrożenia	Brak szczególnych zagrożeń
Koncepcja/zastosowanie	Metoda stosowana przez dr. Marcina Boryczkę z Uniwersytetu Gdańskiego podczas kursu na temat praw człowieka w wymiarze pracy socjalnej
Źródło	M. Boryczko, *Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writings using semantic gravity profiling*, „Social Work Education" 2020, DOI: 10.1080/02615479.2020.1836143; J. Fook, *Critical Deconstruction and Reconstruction*, [w:] *Social work: a critical approach to practice*, London 2016; K. Havig, *Empowering Students to Promote Social Justice: A Qualitative Study of Field Instructors' Perceptions and Strategies*, „Field Educator" 2013, t. 3, nr 2.

2.3. Metody służące uodpornieniu na zjawiska antydemokratyczne

Choć metody przedstawione w dalszej części publikacji również mają na celu podnoszenie świadomości i politycznego obycia, to jednak bardziej konkretnie odnoszą się do zapobiegania specyficznym zjawiskom antydemokratycznym, takim jak ekstremizm, autorytaryzm, gwałtowna radykalizacja, mowa nienawiści czy teorie spiskowe. Szczególnie pomagają one zwiększyć świadomość mechanizmów takich jak dyskryminacja, stereotypy, mowa nienawiści, dezinformacja, teorie spiskowe i manipulacja. W konsekwencji pozwalają nie tylko przeciwdziałać przyjmowaniu poglądów skrajnych (do czego mogą prowadzić wszystkie wymienione mechanizmy), ale także kształtować kompetencje zawarte w ramach odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej. Każda z metod odnosi się do kilku kompetencji tam zawartych.

Ponieważ przedstawione tu metody często dotyczą bardzo delikatnych kwestii, należy zachować ostrożność przy ich stosowaniu. Przede wszystkim należy zawsze dbać o stworzenie bezpiecznego środowiska dla uczestników, w którym żaden z nich nie poczuje się zraniony czy nawet zaatakowany słownie. Jeśli więc jako trener czujesz, że grupa, z którą pracujesz, nie ma jeszcze odpowiedniego poziomu zaufania, lepiej zacznij pracować z nią nad bardziej podstawowymi kwestiami. W tym celu możesz wykorzystać metody przedstawione w pierwszym z podrozdziałów tego poradnika, w części poświęconej metodom edukacyjnym (podrozdział zatytułowany *Metody służące poprawie ogólnej świadomości politycznej na rzecz społeczeństwa otwartego*).

2.3.1. Praca z historiami 1: Samotne kaczątko

Założenia i cele

Celem tej metody jest opracowanie podejścia opartego na opowiadaniach dla młodszych dzieci jako podstawy rozmów o dyskryminacji, sprawiedliwości, odwadze czy tożsamości bez używania tych technicznych terminów. W ten sposób można zachęcić dzieci do przeciwstawienia się uprzedzeniom i dyskryminacji, gdy one same lub inni są wyśmiewani, wyszydzani lub zastraszani. Pytania, które można rozszerzać, pokazują również, jak ważna jest solidarność i sprawiedliwość oraz jak można je wspierać.

Opis metody

Prowadzący opowiada następującą historię: *Dawno, dawno temu było gospodarstwo, w którym mieszkało wiele zwierząt: krowy, świnie, kury, koty, myszy, psy, gęsi i kaczki. Ale jednej z kaczek było bardzo ciężko, bo inne zwierzęta jej nie lubiły. Niektóre z nich uważały, że nie jest dość ładna, by się z nimi bawić, inne, że nie jest dość duża, jeszcze inne, że jest zbyt niezdarna, a starsze uważały, że jest zbyt młoda, by spędzać z nimi dzień. I tak doszło do tego, że żadne zwierzę nie chciało mieć z kaczątkiem nic wspólnego. Kpiono z niego i wyśmiewano je, a kaczątko czuło się bardzo, bardzo, bardzo samotne. Zamiast spać, płakało w nocy, aż w końcu postanowiło po prostu uciec. Kiedy wszystkie zwierzęta na farmie jeszcze spały, małe kaczątko wyruszyło w drogę. Szybko się jednak przekonało, że jest samotne w ciemnym lesie i że czyha na nie wiele niebezpieczeństw.*

Po opowiedzeniu historii moderator zadaje pytania wymagające szybkiej, odruchowej odpowiedzi:

- Czego potrzebuje kaczątko podczas swojej podróży?
- Kto dopilnuje, aby to dostało?
- Czy ma do tego prawo?
- Czego kaczątko potrzebowałoby w domu?
- Kto mógłby zadbać o to, aby to dostało?
- Czy ma do tego prawo?
- Czy to sprawiedliwe, jak inni potraktowali kaczątko?
- Co byś zrobił lub powiedział, gdybyś zobaczył kogoś takiego jak kaczątko lub inne zwierzęta?

Opowieść, będąca adaptacją baśni Hansa Christiana Andersena *Brzydkie kaczątko*, może być oczywiście uzupełniona obrazkami, komiksami, zdjęciami, filmami lub innymi materiałami wizualizacyjnymi. Może być również odgrywana przez dzieci w formie przedstawienia.

Przydatność w pracy socjalnej

Ponieważ metoda ta przeznaczona jest dla młodszych dzieci, może być z powodzeniem stosowana w szkolnej pracy socjalnej w szkołach podstawowych lub przedszkolach. W tym wypadku, aby uniknąć strasznego zakończenia, można zachęcić dzieci do znalezienia pozytywnego rozwiązania razem z samotnym kaczątkiem.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Samotne kaczątko
Grupa docelowa	Dzieci w wieku od 4 do 10 lat
Czas trwania	30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Sala bez specjalnego wyposażenia (w wypadku wykorzystania filmów – ekran i laptop)
Kompetencje	(Auto)refleksja, tolerancja, wartości
Cele	Dzieci powinny być umacniane we własnej tożsamości oraz w kompetencjach społecznych, solidarności i uczciwości
Opis metody	Prowadzący opowiada historię o samotnym kaczątku, a następnie zadaje dzieciom kilka pytań dotyczących uczciwości czy interakcji społecznych
Warunki pracy socjalnej	Metoda najlepiej nadaje się do pracy socjalnej w szkole i przedszkolu
Przygotowanie	Przeczytaj historię, przygotuj pytania, ewentualnie inne materiały (obrazki, filmy wideo)
Zagrożenia	Brak szczególnych zagrożeń
Koncepcja/zastosowanie	Metoda zaprezentowana przez Reinharda Leonhardsbergera ze stowarzyszenia SOS Menschenrechte
Źródło	http://www.sos.at

2.3.2. Praca z historiami 2: Punch albo Polityczny teatr lalek

Założenia i cele

Celem tej metody jest pokazanie w zabawnej formie – wykorzystującej teatr lalek, odpowiedniej dla dzieci – jak działają manipulacja i uwodzenie (*grooming*) oraz jak można im przeciwdziałać.

Opis metody

Jedna z postaci biorących udział w przedstawieniu jest przerysowana i przedstawiona jako populista, który próbuje zostać prezydentem za pomocą kłamstw i oszustw. W tym samym czasie główny bohater sztuki, Punch, i jego przyjaciele dostrzegają te kłamstwa i próbują przeciwstawić się populiście. Punch, po włosku Punchinello, Pulcinella, to postać o garbatym nosie, najpopularniejsza z marionetek i pacynek. Znany jest w wielu krajach i kulturach pod różnymi nazwami – francuski Guignol czy niemiecki Kasperl (więcej informacji można znaleźć na stronie: https://www.britannica.com/topic/Punch-puppet-character).

Historia wprowadzająca: Pojawia się Punch i pyta dzieci tak, jak zwykle to robi: „Czy słyszeliście o Populistifaksie? On chciałby zostać prezydentem. Kłamie jak najęty i chciałby sam o wszystkim decydować. Chce wyrzucić z kraju wszystkich, którzy mu się sprzeciwiają. Ktokolwiek nie pójdzie za nim, musi zniknąć. Och, czekajcie, dzieci. Oto nadchodzi".

Populistifaks: „Witajcie dzieci! Jestem Populistifaks. Jestem taki piękny i mądry. Mam bardzo dobre serce. Każdy może to łatwo zauważyć. Prawdziwy superman to właśnie ja. Lubię tylko ludzi, którzy mi klaszczą. Ci, którzy nie klaszczą, dostają klapsa. Kto mnie krytykuje, zostanie zgnieciony jak mucha. Ale cicho, cicho. Najpierw ludzie muszą mnie wybrać. Potem muszą mnie szanować – jako swojego prezydenta po wsze czasy. Ładnie się to wszystko składa".

Po tym wszystkim Populistifax próbuje rozdawać słodycze, aby uzyskać głosy. Kłamie na temat Puncha i innych, opowiada o nich złe rzeczy. Scenki mogą być odtwarzane jako filmy lub bezpośrednio. Po zakończeniu dzieci są pytane o to, co sądzą o Populistifaksie.

Pytania:

- Co chce osiągnąć Populistifax?
- Czy to sprawiedliwe, jeśli tylko jedna osoba decyduje, a inni zawsze muszą robić to, co ona chce?
- Co powiedzielibyście komuś takiemu jak Populistifax?
- Jak moglibyśmy pomóc Punchowi?
- Co byłoby odważne?

Można również opowiedzieć lub pokazać inne historie z wykorzystaniem kukiełek, Puncha i jego przyjaciół. Dzieci mogą odnaleźć pewne cechy. Kto postępuje odważnie lub śmiało i dlaczego? Kto postępuje niesprawiedliwie?

Przydatność w pracy socjalnej

Ponieważ metoda ta jest przeznaczona dla młodszych dzieci, może być z powodzeniem stosowana w pracy socjalnej w szkołach podstawowych lub przedszkolach.

Nazwa metody	Punch albo Polityczny teatr lalek
Grupa docelowa	Dzieci wieku od 4 do 10 lat
Czas trwania	30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Sala, kukiełki i scena dla kukiełek (lub film)
Kompetencje	Sprawiedliwość, krytyczne myślenie, tolerancja, wartości
Cele	Uświadamianie dzieciom kłamstw i ich konsekwencji, pogłębianie refleksji na temat sprawiedliwości, solidarności, uczciwości i relacji władzy w odpowiedni dla dzieci sposób (bez używania tych pojęć)
Opis metody	Prowadzący odgrywa scenkę z kukiełkami i opowiada historię populisty i Puncha. Dzieciom zadawane są pytania na temat sprawiedliwości, uczciwości, interakcji społecznych
Warunki pracy socjalnej	Metoda odpowiednia do pracy socjalnej w szkołach i przedszkolach
Przygotowanie	Kukiełki, storyboard (scenariusz przedstawienia), sztuka dla teatru lalkowego lub film (zobacz przykład niemiecki: https://www.youtube.com/watch?v=vqSc48AnMns), przygotowanie pytań, ewentualnie dodatkowych materiałów
Zagrożenia	W przedstawieniach dla dzieci bohaterowie są często bardzo jednowymiarowi. Dobro i zło są zazwyczaj łatwe do rozróżnienia. Przy doborze postaci/lalek należy bardzo uważać, aby nie posługiwać się stereotypami i nie propagować uprzedzeń
Koncepcja/zastosowanie	Markus Pausch, metoda zaprezentowana podczas kursów dla dorosłych skierowanych do nauczycieli i pracowników socjalnych
Źródło	https://www.youtube.com/watch?v=yqB2IiGLo3Y

2.3.3. Swobodne skojarzenia i barometr uprzedzeń

Założenia i cele

Celem tego ćwiczenia jest rozpoznanie uprzedzeń, własnych urazów i ich możliwych konsekwencji. Ćwiczenie powinno zatem zachęcić do krytycznej refleksji, propagować tolerancję i pomóc przeciwstawiać się uprzedzeniom. Dzięki temu wzmacnia odporność na stereotypy i przypisywanie cech negatywnych, które są niebezpieczne dla demokracji.

Opis metody

Uczestnicy oglądają zdjęcia reklam przedstawiające różne sytuacje z ludźmi w różnym wieku, różnej płci, o różnym kolorze skóry. Mogą to być obrazy zawierające mniej lub bardziej ukryty osąd. W pierwszym ćwiczeniu uczestnicy powinni swobodnie skojarzyć, co przychodzi im do głowy na temat tych zdjęć lub przedstawionych na nich osób. Skojarzenia te są następnie omawiane w całej grupie (lub w mniejszych grupach) i sprawdzane pod kątem uprzedzeń lub stereotypów. W drugiej rundzie uczestnicy oceniają, która z tych osób jest im najbliższa, mogłaby być ich przyjacielem i dlaczego. Wyniki są ponownie omawiane. Zadaniem ćwiczenia jest celowe wypracowanie przeciwstawnego stanowiska, aby ćwiczyć strategie zwalczania uprzedzeń, także w dyskusji.

Przydatność w pracy socjalnej

Ćwiczenie powinno być łatwe do zastosowania w pracy socjalnej lub pracy z młodzieżą, ponieważ nie ma tu wielu wymogów formalnych. Potrzebne są tylko zdjęcia, które mogą być również pokazane przez telefon komórkowy lub na tablicy. Powinna być możliwość prowadzenia dyskusji w grupie.

Nazwa metody	Swobodne skojarzenia i barometr uprzedzeń
Grupa docelowa	Młodzież (od 13 lat) i dorośli
Czas trwania	1 godzina
Wymagania dotyczące miejsca	Sala do szkoleń z ekranem
Kompetencje	Autorefleksja, krytyczne myślenie, umiejętności analityczne, tolerancja, kompetencje międzykulturowe
Cele	Uczestnicy powinni uświadomić sobie własne uprzedzenia i przeanalizować, skąd się one biorą i do czego prowadzą, powinni się również nauczyć, jak przeciwdziałać ujawnianiu się uprzedzeń, także w dyskusji
Opis metody	Uczestnicy dzielą się swoimi wrażeniami i skojarzeniami na temat zdjęć różnych osób, a następnie dyskutują o swoich uprzedzeniach
Warunki pracy socjalnej	Metoda ta może być stosowana w grupach o silnych i otwarcie wyrażanych uprzedzeniach lub pomóc w ich wyraźniejszym sprecyzowaniu, wymaga zapewnienia pewnych warunków, takich jak pomieszczenie i grupa do dyskusji
Przygotowanie	Wybór obrazków, przygotowanie pytań, przygotowanie teoretyczne do dyskusji o uprzedzeniach
Zagrożenia	Uprzedzenia mogą się ugruntować, jeśli się ich nie przedyskutuje, tzn. jeśli wiele osób w grupie będzie mieć podobne skojarzenia, ale tych opartych na uprzedzeniach nie podda się pod dyskusję. Grupa powinna być niejednorodna
Koncepcja/zastosowanie	Metoda zaprezentowana przez Reinharda Leonhardsbergera ze stowarzyszenia SOS Menschenrechte
Źródło	http://www.sos.at

2.3.4. Dekonstrukcja mowy nienawiści

Założenia i cele

Celem metody jest dokonanie dekonstrukcji mowy nienawiści, aby pozbawić środowiska ekstremistyczne siły napędowej, wzmocnić zdolność do przeciwdziałania dyskryminacji czy uprzedzeniom oraz sformułować pozytywne kontrwypowiedzi. Odbywa się to przez analizę powszechnych stereotypów, przekazów nienawiści, obelg i przekleństw, które są poddawane dekonstrukcji.

Opis metody

Prowadzący prosi uczestników o wymienienie najbardziej powszechnych przekleństw i obelg, jakie sami znają lub słyszeli. Dzieli się je na kategorie (na przykład: zwierzęta, wygląd, seksualność, religia, inteligencja, pochodzenie społeczne, pochodzenie etniczne, odchody). Słowa te są następnie poddawane dekonstrukcji: co tak naprawdę oznaczają, dlaczego są obraźliwe, w jakim kontekście i dla kogo, dlaczego są używane jako obelgi przez różne osoby. Następnie uczestnicy mogą się zastanowić i przedyskutować, w jaki sposób mogliby reagować na różne przekleństwa, na przykład zadając pytania lub nie traktując przekleństwa jako obelgi. Jeśli na przykład ktoś użyje wobec innej osoby słowa „świnia", można odpowiedzieć: „Świnia jest pożyteczna, inteligentna i czysta. Więc co w niej może być obraźliwego?".

W ten sposób powstaje baza dla możliwych odpowiedzi, kontrprzykładów lub wypowiedzi alternatywnych. Przede wszystkim jednak chodzi o to, aby nad obelgami działającymi na emocje zastanowić się poznawczo i przez to osłabić ich oddziaływanie.

Przydatność w pracy socjalnej

Ćwiczenie to jest szczególnie przydatne w pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, ponieważ odnosi się do realiów życia młodych ludzi, co sprawia, że jest bardziej zrozumiałe. Wymagania formalne są raczej niewielkie, chociaż prowadzenie dyskusji tylko między dwiema osobami może nie być łatwe. Najbardziej odpowiednie są małe grupy młodych ludzi, którzy się znają. Do przeprowadzenia ćwiczenia niezbędny jest pewien podstawowy poziom wzajemnego zaufania, jak również zaufanie do prowadzącego.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Dekonstrukcja mowy nienawiści
Grupa docelowa	Szczególnie młodzi ludzie w wieku od 12 do 18 lat
Czas trwania	30 minut do 1 godziny
Wymagania dotyczące miejsca	Brak szczególnych wymagań, przyda się sala do pracy w grupach
Kompetencje	Krytyczna refleksja, krytyczne myślenie, tolerancja wobec niejednoznaczności, szacunek, empatia
Cele	Dekonstrukcja mowy nienawiści i omówienie możliwych kontrwypowiedzi i wypowiedzi alternatywnych, wzmocnienie odporności
Opis metody	Ćwiczenie do przeprowadzenia indywidualnie lub (lepiej) w grupach, zebranie przykładów mowy nienawiści, przekleństw, ich kategoryzacja i dekonstrukcja, dyskusja na temat możliwych kontrwypowiedzi lub wypowiedzi alternatywnych
Warunki pracy socjalnej	Metoda jest odpowiednia do pracy socjalnej, ponieważ jest bliska doświadczeniom życiowym młodych ludzi – mogą oni otwarcie mówić o własnych doświadczeniach i używać swojego języka, stosując jednocześnie krytyczną refleksję
Przygotowanie	Prowadzący powinien mieć przygotowany zestaw przekleństw oraz ich kategorii, uprzedzeń i możliwych reakcji
Zagrożenia	Przekleństwa mogą ranić, nawet jeśli są poddawane analizie, więc konieczny jest odpowiedni poziom wzajemnego zaufania i bezpieczna przestrzeń
Koncepcja/zastosowanie	Metoda została zaprezentowana przez Reinharda Leonhardsbergera w trakcie projektu podczas ogólnokrajowych warsztatów
Źródło	http://www.sos.at; warianty tej metody: https://rm.coe.int/168065dac7, *Saying it worse*, s. 112–117; http://www.eycb.coe.int/compasito/chapter_4/4_40.asp, *Words that Wound*

2.3.5. Barometr ekstremizmu (Co jest ekstremalne?)

Założenia i cele

Celem tej metody jest refleksja nad terminem „ekstremizm" i dyskusja o tym, co, kiedy i dlaczego oraz w którym momencie staje się brutalne i niebezpieczne.

Opis metody

Uczestnicy oglądają zdjęcia i mają ocenić, które z nich przedstawiają coś „ekstremalnego" z ich punktu widzenia. Mogą to być na przykład sport ekstremalny, ekstremalne zjawisko pogodowe, ale także zdjęcia przedstawiające ekstremizm polityczny. Następnie uczestnicy rozmawiają w grupach lub w parach o tym, co nie jest ekstremalne w tym obszarze tematycznym, i podają przykłady (na przykład sport, który jest uważany za nieekstremalny lub sport popularny). Oceniają w skali (na barometrze) od 1 do 10 lub od 1 do 5, jak bardzo coś jest według nich ekstremalne. Dyskutują również o tym, w jakich dziedzinach sami zaklasyfikowaliby siebie jako ekstremalnych lub jakie ekstremalne (skrajne) opinie sami wyznają. Następnie prezentują je na forum. Później rozmawiają z prowadzącym i całą grupą o tym, w którym momencie ekstremizm (skrajność) jest niebezpieczny i dla kogo. Jakie skrajne stanowiska, postawy czy zachowania są akceptowalne i gdzie znajduje się punkt krytyczny, w którym uczestnicy (i społeczeństwo) muszą powiedzieć „stop" i przeciwdziałać? W ten sposób temat przemocy politycznej zostaje wprowadzony i poddany dyskusji.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta może pomóc uczestnikom w rozmowie o delikatnych kwestiach, które zazwyczaj nie są łatwe do poruszenia w warunkach szkolnych. Potrzebna jest pełna zaufania relacja między prowadzącym a uczestnikami oraz bezpieczna przestrzeń do przeprowadzenia ćwiczenia.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Barometr ekstremizmu (Co jest ekstremalne?)
Grupa docelowa	Młodzież w wieku od 13 lat
Czas trwania	1 godzina 30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Sala dla grupy, ekran
Kompetencje	Krytyczne myślenie, autorefleksja, tolerancja, wiedza
Cele	Uczestnicy powinni zastanowić się nad tym, czym jest „ekstremizm" (skrajność), aby lepiej zrozumieć to pojęcie i dyskurs społeczny
Opis metody	Prowadzący pokazuje zdjęcia i pyta, co jest ekstremalne. Uczestnicy dyskutują w małych grupach, oceniają skrajne stanowiska na skali, a następnie omawiają je na forum ogólnym (zastanów się również, gdzie znajduje się punkt, w którym szala przechyla się w stronę przemocy)
Warunki pracy socjalnej	Ważne są relacje oparte na zaufaniu i bezpieczna przestrzeń, prawdopodobnie łatwiejsze do realizacji w pracy socjalnej niż w warunkach szkolnych
Przygotowanie	Wybór obrazków, przygotowanie pytań
Zagrożenia	Temat jest delikatny i wymaga czasu i zaufania. Jeśli nie da się tego zagwarantować, nie należy przeprowadzać tego ćwiczenia.
Koncepcja/zastosowanie	Nedžad Moćević, metoda zaprezentowana podczas warsztatów w ramach projektu
Źródło	http://www.mocevic.at

2.3.6. Dzielnica legend

Założenia i cele

Metoda służąca rozwijaniu zaangażowania obywatelskiego i zapobieganiu skrajnej przemocy i radykalizacji. „Dzielnica legend" powstała, aby stworzyć przestrzeń dla dialogu, e-dziennikarstwa i gier, propagować działania obywatelskie wśród młodych ludzi, a także pokazać, że możemy działać wspólnie przeciwko cyfrowym zagrożeniom. Ma także upowszechniać zachowania obywatelskie zwalczające istniejące wirtualne legendy (fake newsy, teorie spiskowe, plotki, werbunek), pokazując, że tylko przez mobilizację wszystkich obywateli możemy chronić, edukować i działać.

Opis metody

Projekt „Dzielnica legend" to inicjatywa telewizji internetowej zbudowana wokół dwóch osi: serii gier w formie interaktywnej powieści wizualnej, która oferuje młodym ludziom możliwość uczestniczenia w tematycznym śledztwie *online* przez wejście w rolę jednego z pięciu młodych ludzi (zasada Klubu Pięciu), którzy w każdym odcinku muszą rozwiązać zagadkę, szukać rozwiązań, zdobyć wiedzę o zdarzeniach. Poszczególne odcinki koncentrują się na elementach składowych cyberprzemocy i cyberstalkingu, obejmując:

- zwalczanie plotek i niebezpiecznych gier,
- zwalczanie teorii spiskowych,
- zwalczanie dyskryminacji seksistowskiej i homofobicznej,
- walkę z nękaniem w sieci,
- walkę z werbowaniem ekstremistów.

W każdym odcinku Klub Pięciu staje w obliczu zagadki, wydarzenia, problemu. Członkowie będą musieli zdobyć informacje, podyskutować w sieci, poszukać ekspertów i wybrać wirtualne działania. Podkreślane i doceniane jest obywatelskie zaangażowanie młodych ludzi w sieci.

Gra została stworzona przez firmę PlayCurious. Każdy odcinek jest opracowany przez grupę młodych ludzi, którzy przygotowują swój scenariusz, uczestniczą w pisaniu storyboardu i odgrywają pozostałe role. Rolą moderatora jest towarzyszenie młodym ludziom podczas pisania scenariuszy i storyboardów. Platforma „Dzielnica legend" (https://playcurious.games/games/quartier-des-legendes/) ma stać się przestrzenią *online* użyteczną dla młodych ludzi, rodzin, edukatorów, działaczy społecznych i nauczycieli. Beneficjentami są przede wszystkim młodzi ludzie w wieku od 14 do 18 lat, ich rodzice, wychowawcy i nauczyciele.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	**Gra o poważnej tematyce („powieść wizualna"): Dzielnica legend (*Le Quartier des Légendes*)**
Grupa docelowa	Młodzież od 13 do 18 lat
Czas trwania	Sześć sesji po pół dnia
Wymagania dotyczące miejsca	Sprzęt komputerowy, dostęp do Internetu
Kompetencje	Propagowanie aktywności obywatelskiej, wartość rycerskiej postawy obywatelskiej, zaangażowanie obywatelskie
Cele	Narzędzie służące zaangażowaniu obywateli i zapobieganiu skrajnej przemocy i radykalizacji postaw
Opis metody	Gra o poważnej tematyce w formie tak zwanej powieści wizualnej (*visual novel*), która zaprasza młodych ludzi do wzięcia udziału w tematycznym śledztwie *online*, polegającym na wcieleniu się w jedną z pięciu młodych osób (Klub Pięciu), które w każdym odcinku muszą rozwiązać zagadkę, poszukać rozwiązań i dowiedzieć się czegoś o tym, co się zdarzyło. Odcinki koncentrują się na elementach związanych z przemocą w sieci, cyberstalkingiem, plotkami i niebezpiecznymi grami, teoriami spiskowymi, dyskryminacją seksistowską i homofobiczną, nękaniem w sieci, uwodzeniem i werbowaniem. Każdy odcinek jest przygotowywany przez grupę młodych ludzi, którzy opracowują swój scenariusz, uczestniczą w pisaniu storyboardu i odgrywają pozostałe role. Rolą moderatora jest towarzyszenie młodym ludziom podczas pisania scenariuszy i storyboardów
Warunki pracy socjalnej	Metoda jest odpowiednia dla różnych sytuacji pracy socjalnej i pracy z młodzieżą: może być stosowana w warunkach zarówno nieformalnych, jak i formalnych, takich jak warsztaty
Przygotowanie	Aby stworzyć przestrzeń do dialogu, moderator wyjaśnia młodym ludziom, że celem gry jest propagowanie działań obywatelskich młodych ludzi i pokazanie, że wspólnie możemy przeciwdziałać cyfrowym zagrożeniom. Prowadzący wyjaśnia, że wybór nazwy tej gry – „Dzielnica legend" – wynika z tego, że cenimy rycerskie postawy obywatelskie, ponieważ wirtualne legendarne zagrożenia (fake newsy, teorie spiskowe, plotki, werbunek) istnieją i musimy z nimi walczyć, a także dlatego, że chcemy pokazać, że to właśnie przez mobilizację wszystkich obywateli będziemy w stanie chronić, edukować i działać
Zagrożenia	Zagrożenia nie zostały na razie zidentyfikowane
Koncepcja/zastosowanie	Rasha Nagem, Séraphin Alava, David A. Luesa Ngandu, Association Les Militants des Savoirs
Źródło	https://playcurious.games/games/quartier-des-legendes/ https://playcurious.games/fr/quartier-des-legendes/

2.3.7. Film z udziałem młodzieży pokazujący teorię spiskową *Le complot nouillles* (Spisek makaronowy)

Założenia i cele

Opracowanie materiałów do tworzenia kontrdyskursu z młodzieżą. Celem jest umożliwienie młodzieży odgrywania ważniejszej i skuteczniejszej roli w walce z teoriami spiskowymi. Warsztaty produkcji filmu organizowane są dla młodych ludzi, aby wzbogacić ich krytyczne myślenie i pomóc im zdobyć niezbędne narzędzia ochrony przed teoriami spiskowymi i innymi zagrożeniami płynącymi z Internetu.

Dzięki opracowaniu koncepcji i stworzeniu przez młodzież filmu o teorii spiskowej możliwe jest osiągnięcie następujących celów:

- wzmocnienie umiejętności krytycznego myślenia u młodych ludzi,
- zachęcenie ich, by uczyli się porównywać i oceniać źródła informacji,
- pomoc w rozpoznaniu procesów związanych z teoriami spiskowymi.

Opis metody

Warsztat podzielony jest na sześć sesji:
sesja pierwsza: Sesja informacyjna na temat zagrożeń i niebezpieczeństw związanych z Internetem.
sesja druga: Analiza mechanizmów działania teorii spiskowych.

Obejrzenie filmu o tematyce spiskowej, na przykład The Conspiracy Cats (https://youtu.be/Il91bxLH1V0). Dyskusja z młodzieżą:

- Czy kiedykolwiek oglądali filmy o tematyce spiskowej?
- Jeśli tak, to gdzie je znaleźli?
- Na czym polega fałsz tego filmu?
- Dlaczego młodzi ludzie interesują się teoriami spiskowymi?.

Moderator pokazuje mechanizmy działania filmów zawierające teorie spiskowe za pomocą następujących kryteriów:

- wybór muzyki (dźwięk, tonacja),
- użyte słownictwo,
- ujawniona tajemnica (nie mówimy wam wszystkiego),
- obrazy, które są używane.

sesje trzecia, czwarta, piąta i szósta: Tworzenie wideo na temat teorii spiskowej z udziałem młodzieży. Podczas tych sesji młodzi ludzie będą zaangażowani w tworzenie całego mechanizmu. Obejmuje on następujące etapy pracy:

- Opracowanie teorii spiskowej przy wykorzystaniu wszystkich powtarzających się mechanizmów w filmach przedstawiających teorie spiskowe: wybór muzyki, użyte słownictwo, ujawniany sekret, obrazy użyte do stworzenia filmu konspiracyjnego.
- Montaż wideo.

Nazwa metody	Film z udziałem młodzieży pokazujący teorię spiskową (Spisek makaronowy)
Grupa docelowa	Młodzież od 13 do 18 lat
Czas trwania	Co najmniej sześć sesji
Wymagania dotyczące miejsca	Sprzęt komputerowy, dostęp do Internetu
Kompetencje	Krytyczne myślenie, podnoszenie świadmości na temat teorii spiskowych i innych niepezpieczeństw pochodzących z Internetu
Cele	Wzmacnianie umiejętności krytycznego myślenia u młodych ludzi, pomaganie im w nauce porównywania i oceny źródeł informacji, pomaganie im w identyfikowaniu procesów związanych z teoriami spiskowymi
Opis metody	Warsztat podzielony jest na sześć sesji: • pierwsza sesja: Sesja informacyjna na temat zagrożeń i niebezpieczeństw związanych z Internetem. • druga sesja: Analiza mechanizmów teorii spiskowych po obejrzeniu filmu o tematyce spiskowej, takiego jak *The Conspiracy Cats*. Dyskusja z młodzieżą na temat ich doświadczeń z filmami spiskowymi. Podkreślenie mechanizmów działania takich filmów przez ich formę i określone kryteria. • sesje trzecia, czwarta, piąta, szósta: Tworzenie przez młodzież filmu wideo o tematyce spiskowej. Podczas tych sesji młodzież wykorzysta wszystkie powtarzające się mechanizmy spiskowych filmów wideo. Dodatkowo nauczy się montażu wideo
Warunki pracy socjalnej	Metoda ta jest odpowiednia dla różnych sytuacji w pracy socjalnej i pracy z młodzieżą, może być stosowana w warunkach zarówno nieformalnych, jak i formalnych, takich jak warsztaty
Przygotowanie	Prowadzący wyjaśnia i wymienia się z młodzieżą informacjami na temat zagrożeń i niebezpieczeństw związanych z Internetem. Sesja na temat mechanizmów działania filmu o tematyce spiskowej powinna być wsparta projekcją i analizą innych podobnych filmów
Zagrożenia	Intensywność sesji
Koncepcja/zastosowanie	Association Les Militants des Savoirs: Rasha Nagem, Séraphin Alava Association J'ouvre l'œil. Collège George Sand. Le service prévention jeunesse du Conseil Départemental 31
Źródło	https://youtu.be/JixHKDCflsc

2.3.8. Wiadomości tekstowe (SMS) do ofiar mowy nienawiści

Cele i założenia

Celem tego ćwiczenia jest postawienie się w sytuacji ofiar zastraszania, mowy nienawiści, gróźb lub dyskryminacji i zastanowienie się, jakie słowa mogą dodać im otuchy. Wzmocnienie pozycji ofiar jest ważnym aspektem walki z mową nienawiści i budowania odporności.

Opis metody

Trener opisuje przykład mowy nienawiści: młoda osoba jest dyskryminowana lub znieważana. Uczestnicy zastanawiają się i formułują wiadomości tekstowe, które mają pocieszyć i podnieść tę osobę na duchu. Przez te esemesy okazują swoją solidarność. Następnie omawiają, które esemesy są szczególnie udane i na jakie błędy należy uważać.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta jest odpowiednia dla pracy socjalnej i może być wypróbowana w tym środowisku na rzeczywistych przykładach. Formalne ramy nie są bardzo ważne, ale należy zadbać o to, by zapewnić miejsce na dyskusję.

ZARYS OGÓLNY

Nazwa metody	Wiadomości tekstowe (SMS) do ofiar mowy nienawiści
Grupa docelowa	Dzieci i młodzież
Czas trwania	30 minut
Wymagania dotyczące miejsca	Brak szczególnych wymagań poza salą do dyskusji
Kompetencje	Analiza krytyczna, empatia, wartości, kontrwypowiedzi
Cele	Nauka, jak dodawać sił ofiarom mowy nienawiści lub dyskryminacji
Opis metody	Uczestnicy opowiadają prawdziwą lub fikcyjną historię o kimś, kto był zastraszany lub dyskryminowany przez mowę nienawiści. Następnie formułują wiadomości tekstowe, później dyskutują o tym, co podnosi takie osoby na duchu, a czego należy unikać
Warunki pracy socjalnej	Metoda nadaje się do stosowania w pracy socjalnej, gdyż nie wymaga szczególnych warunków
Przygotowanie	Przykłady trzeba przygotować wcześniej, wiedza na temat tego, czym jest upodmiotowienie (*empowerment*), dodawanie sił i jak to robić
Zagrożenia	Wiadomości tekstowe trzeba omówić, a trener musi mieć wiedzę na temat upodmiotowienia (*empowerment*), w przeciwnym razie wiadomości wywołujące efekt przeciwny do zamierzonego mogą przynieść więcej szkody niż pożytku
Koncepcja/zastosowanie	Metoda została zaprezentowana przez Reinharda Leonhardsbergera z organizacji SOS Menschenrechte
Źródło	http://www.sos.at

2.3.9. Szkolenie z argumentowania i przeciwdziałania mowie nienawiści – ćwiczenie w formie odgrywania scenek

Założenia i cele

Podczas szkolenia z argumentowania przeciwko stereotypom (opracowanego przez politologa Klausa-Petera Hufera) poszukuje się odpowiedzi na nienawistne hasła i obraźliwe wypowiedzi. Celem jest wzmocnienie świadomości, wrażliwości i kompetencji w zakresie strategii przeciwdziałania mowie nienawiści (Hufer 2012).

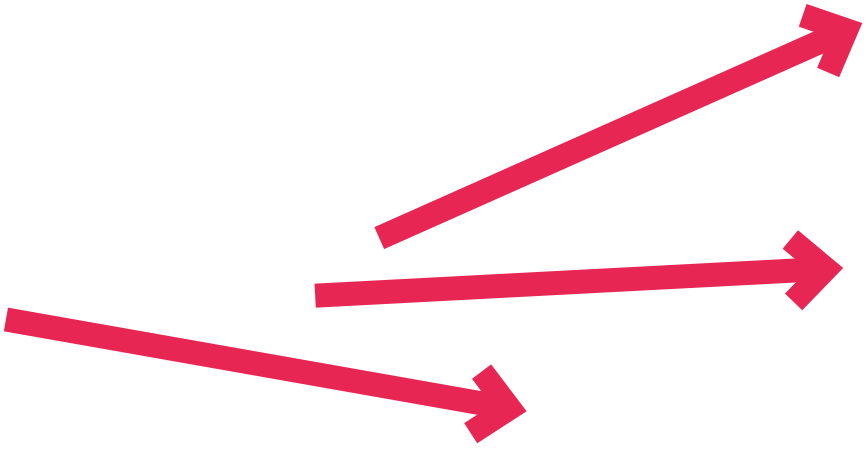
Opis metody

Uczestnicy zbierają przykłady dyskryminujących, generalizujących, chwytliwych stwierdzeń i haseł pełnych uprzedzeń. Następnie wybiera się gospodarza i sześciu uczestników, którzy odgrywają sytuację w restauracji lub barze wśród przyjaciół. Trzy osoby używają dyskryminującej mowy nienawiści. Trzy inne osoby próbują jej przeciwdziałać. Gospodarz, który przynosi fikcyjne drinki, cały czas podsyca dyskusję i prowokuje. Pozostali uczestnicy są swego rodzaju jurorami lub analitykami. Obserwują dyskusję, zwracają uwagę na argumenty, na nastrój, i oceniają ze swojego punktu widzenia, co działa, a co nie. Strategie komunikacyjne są opracowywane przez późniejszą analizę na poziomie emocjonalnym, retorycznym i rzeczowym, jak również przez opracowywanie trafnych argumentów. Ponadto w trakcie szkolenia analizowane są polityczne, społeczno-psychologiczne i społeczne konteksty sloganów. Kurs kończy się pytaniem o to, jakie motywy skłaniają każdego z nas i w jakiej sytuacji do interwencji i przeciwdziałania nienawistnym hasłom.

Przydatność w pracy socjalnej

Metoda ta wymaga spełnienia pewnych wymogów formalnych, takich jak pomieszczenie, w którym można odegrać scenkę w barze, oraz czas na przygotowanie i refleksję. Metoda ta została opracowana na potrzeby edukacji dorosłych, ale może być również wykorzystywana w pracy ze starszą młodzieżą we współpracy ze szkołami, stowarzyszeniami lub z klubami.

Nazwa metody	Szkolenie z argumentowania i przeciwdziałania mowie nienawiści
Grupa docelowa	Wszystkie grupy
Czas trwania	Półtorej godziny do dwóch godzin lub szkolenie dwudniowe, w zależności od okoliczności
Wymagania dotyczące miejsca	Sala, stół, skrzesła imitujące scenę w barze/restauracji
Kompetencje	Umiejętności retoryczne, analiza krytyczna, kontrwypowiedzi
Cele	Nauka, jak reagować na mowę nienawiści i stereotypy
Opis metody	Scenka spotkania w barze z uczestnikami odgrywającymi role osób, z których trzy posługują się stereotypami i mową nienawiści, a trzy inne próbują kontrargumentować, jedna osoba jest gospodarzem lub barmanem. Reszta grupy analizuje sytuację. Które kontrargumenty zadziałały, a które nie? Jakie były reakcje? Jak czuli się uczestnicy? Omówienie strategii kontrwypowiedzi
Warunki pracy socjalnej	Metoda nadaje się do wykorzystania w pracy socjalnej, szczególnie dla pracowników socjalnych, ale także w pracy z młodzieżą, scenki mogą być odgrywane w ośrodku dla młodzieży
Przygotowanie	Gospodarz powinien być przygotowany, kontekst i analiza wraz z przykładami powinny być przedstawione przez prowadzącego
Zagrożenia	Stereotypy mogą urazić uczestników
Koncepcja/zastosowanie	Klaus-Peter Hufer (Hufer 2012)
Źródło	https://www.bpb.de/lernen/projekte/271819/die-auslaender-nehmen-uns-die-arbeit-splaetze-weg-argumentationstraining-gegen-stammtischparolen

UWAGI KOŃCOWE

Wyzwania związane ze wzmacnianiem kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej są wielorakie. Niniejszy poradnik prezentuje wstępne wskazówki do zajmowania się tym tematem z punktu widzenia pracy socjalnej i pracy z młodzieżą. Stanowi wstęp do dalszych niezbędnych badań, testów i ewaluacji. Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej, opracowane w 2017 roku, to stosunkowo nowe narzędzie, które może być wykorzystywane w różnych obszarach edukacji formalnej i pozaformalnej, ale zawsze wymaga dalszego rozwijania. Wymiana z grupą docelową ma zatem kluczowe znaczenie. W przyszłości podejście partycypacyjne powinno umożliwić zaangażowanie pracowników socjalnych i osob pracujących z młodzieżą, a także samych młodych ludzi w dalszą dyskusję na temat potrzeb i możliwości wzmocnienia ich odporności na zjawiska antydemokratyczne. Regularna wymiana między różnymi podmiotami jest równie ważna, jak budowanie wzajemnego zaufania i zwracanie szczególnej uwagi na grupy wrażliwe lub strukturalnie defaworyzowane. Jest jeszcze wiele do zrobienia. Rozwiązania nie da się znaleźć wyłącznie przez edukację. Jest to również, a może przede wszystkim, kwestia zwalczania nierówności strukturalnych, uczynienia demokracji bardziej inkluzywną i reprezentatywną, zapewnienia równych szans, zinstytucjonalizowania forów dialogu uczestniczącego i wzmocnienia umiejętności demokratycznych.

INFORMACJE O PROJEKCIE I ORGANIZACJACH PARTNERSKICH

Niniejszy poradnik został opracowany w ramach projektu „Resilience through Education for Democratic Citizenship" (REDE), realizowanego w programie Democratic and Inclusive School Culture in Operation (DISCO) Komisji Europejskiej i Rady Europy. Projekt ma na celu wzmocnienie kompetencji demokratycznych osób pracujących z młodzieżą i samej młodzieży w czasach polaryzacji i radykalizacji, a także identyfikację, ewaluację i upowszechnianie innowacyjnych metod w zakresie kompetencji demokratycznych nauczycieli, pracowników socjalnych i trenerów (z organizacji społecznych), którzy pracują z młodymi ludźmi, by uodparniać ich na radykalizację i antydemokratyczny ekstremizm. Ramy odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej Rady Europy są ważnym punktem odniesienia w tych wysiłkach.

Partnerzy projektu:

Uniwersytet Nauk Stosowanych w Salzburgu oferuje interdyscyplinarne programy licencjackie i magisterskie dostosowane do potrzeb rynku pracy w ukierunkowanych na innowacje obszarach nauk technicznych, biznesu i nauk społecznych, mediów, projektowania i sztuki, a także zdrowia. Zatrudnia około pięciuset wykładowców i badaczy, kształci ponad dwa tysiące studentów. Udział partnerów społecznych – Salzburskiej Izby Pracy i Salzburskiej Izby Handlowej – gwarantuje bezpośrednią łączność ze społecznie i z ekonomicznie istotnymi obszarami życia społeczeństwa. Uniwersytet jest aktywnym uczestnikiem Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area) i członkiem międzynarodowego środowiska naukowego, dzięki czemu zapewnia wysoką jakość nauczania akademickiego, osiągając swoje cele strategiczne, zgodnie z ideą Unii Europejskiej jako wspólnoty pokojowej.

Grupa badawcza ds. innowacji społecznych przy Wydziale Pracy Socjalnej skupia socjologów, politologów, pracowników socjalnych i naukowców zajmujących się edukacją. Grupa zrealizowała wiele projektów badawczych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim. Główne obszary badań to integracja społeczna i polityczna, demokracja i partycypacja, migracja, praca, zdrowie publiczne i spójność społeczna. Grupa badawcza intensywnie angażuje się w program nauczania studiów magisterskich w zakresie innowacji społecznych oraz w program studiów licencjackich w zakresie pracy socjalnej.

Instytut Spraw Publicznych (ISP) w Warszawie jest czołowym polskim think tankiem oraz niezależnym ośrodkiem badań i analiz politycznych, założonym w 1995 roku (strona internetowa: https://www.isp.org.pl/en). Jego misją jest udział w debacie publicznej na temat kluczowych kwestii dotyczących polityki polskiej, europejskiej i globalnej. Główne obszary badań obejmują politykę europejską, politykę społeczną, społeczeństwo obywatelskie, politykę migracyjną i rozwojową oraz prawo i instytucje demokratyczne. Instytut Spraw Publicznych dysponuje własnym zespołem badaczy/analityków polityki oraz rozbudowaną siecią współpracowników – ekspertów ze środowisk akademickich i innych dziedzin życia. Wyniki realizowanych projektów publikuje w raportach badawczych, dokumentach strategicznych i książkach, które są szeroko rozpowszechniane wśród parlamentarzystów, urzędników państwowych i urzędników służby cywilnej, naukowców, dziennikarzy i działaczy społeczeństwa obywatelskiego. Instytut Spraw Publicznych ma bogate doświadczenie badawcze. Każdego roku realizuje kilkadziesiąt projektów, z których wiele obejmuje koordynację procesu badawczego i zastosowanie metod zarówno ilościowych, jak i jakościowych (między innymi badania opinii publicznej i zogniskowane wywiady grupowe). Nasi eksperci regularnie komentują bieżące kwestie polityczne w mediach drukowanych i elektronicznych. Instytut Spraw Publicznych współpracuje z kluczowymi instytucjami międzynarodowymi, takimi jak Komisja Europejska i Parlament Europejski, a także OBWE, Rada

Europy i Community of Democracies. Instytut Spraw Publicznych jest aktywnym członkiem wielu międzynarodowych sieci i stowarzyszeń, w tym Policy Association for an Open Society PASOS, European Civic Forum i European Partnership for Democracy.

Les Militants des Savoirs to stowarzyszenie, którego celem jest upowszechnianie edukacji i otwarcie nauki na pilne potrzeby obywateli (https://militantsdessavoirs.org/en/). Stowarzyszenie zostało utworzone dziesięć lat temu przez trzech naukowców i od początku angażuje się w działania Fundacji Anny Lindh na rzecz Pokoju i Kultury w regionie Morza Śródziemnego. W odpowiedzi na potrzeby społeczne stopniowo opracowywało narzędzia służące zapobieganiu przemocy cyfrowej i radykalizacji. Od sześciu lat stowarzyszenie współpracuje z Katedrą UNESCO do spraw Zapobiegania Radykalizacji i Agresywnemu Ekstremizmowi, opracowując programy szkoleniowe, narzędzia do audytu i narzędzia edukacyjne, by wspierać lokalnych aktywistów.

Wiedeńskie Forum na rzecz Demokracji i Praw Człowieka to pozauniwersytecki instytut badawczy i szkoleniowy zaangażowany w propagowanie i wdrażanie zasad demokracji, państwa prawa i praw człowieka na poziomie krajowym, europejskim i międzynarodowym (https://www.humanrights.at/). Forum koncentruje się na ukierunkowanych na praktykę badaniach akademickich i nauczaniu, obejmujących szeroki zakres dyscyplin. Forum Wiedeńskie jest siedzibą ***polis*** – **Austriackiego Centrum na rzecz Edukacji Obywatelskiej w Szkołach** (https://www.politik-lernen.at/). Centrum pomaga nauczycielom i edukatorom we wprowadzaniu edukacji obywatelskiej i edukacji o prawach człowieka do klas szkolnych. Służy jako platforma informacyjna i centrum doradcze, regularnie opracowuje nowe materiały edukacyjne, udziela się w europejskich i austriackich dyskusjach na temat edukacji obywatelskiej, pełni istotną funkcję w szkoleniu nauczycieli i organizuje rozmaite wydarzenia. Od 2017 roku polis angażuje się we wdrażanie ram odniesienia dla kompetencji sprzyjających kulturze demokratycznej (RFCDC) na poziomie krajowym i europejskim przez Sieć EPAN Rady Europy, grupę fokusową NECE na rzecz RFCDC (https://www.politik-lernen.at/necefocusgroupcdc) i różne projekty europejskie (na przykład https://www.politik-lernen.at/citized_en).

Informacje o projekcie Resilience Through Education for Democratic Citizenship (REDE):

Czas trwania:
od czerwca 2020 roku do listopada 2021 roku

Cel ogólny
Projekt ma na celu identyfikację, ewaluację i upowszechnianie innowacyjnych metod służących rozwojowi kompetencji demokratycznych nauczycieli, pracowników socjalnych i trenerów (organizacje pozarządowe), którzy pracują z młodymi ludźmi w celu wzmocnienia ich odporności na radykalizację i antydemokratyczny ekstremizm.

Cele szczegółowe
Projekt REDE łączy nauczycieli akademickich, trenerów i pracowników socjalnych, którzy pracują z młodymi ludźmi poza środowiskiem szkolnym, aby doskonalić ich kompetencje sprzyjające kulturze demokratycznej oraz wiedzę na temat praw człowieka i dialogu międzykulturowego, przyczyniając się w ten sposób do zwiększenia odporności pracowników socjalnych / osób pracujących z młodzieżą i młodych ludzi na radykalizację i ekstremizm.

Produkty projektu

- raporty krajowe,
- opracowanie metodologii wzmacniania odporności na teorie spiskowe, mowę nienawiści, antydemokratyczną radykalizację postaw i ekstremizm,
- poradnik dla nauczycieli akademickich i pracowników socjalnych,
- sesje szkoleniowe, spotkania przy okrągłym stole, konferencje.

BIBLIOGRAFIA

Arnstein Sh. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, 35(4), lipiec, s. 216–224.

Autès M. (1999). Les paradoxes du travail social, Dunod. *Formation Emploi*, 68(1), s. 86–86, https://www.persee.fr/doc/forem_0759-6340_1999_num_68_1_3016_t1_0086_0000_2 [dostęp: 17 października 2021 roku].

Bie B. De, Roose R., Coussée F., Bradt L. (2014). Learning Democracy in Social Work. W: Biesta G., Bie M. De, Wildemeersch D. (red.), *Civic Learning, Democratic Citizenship and the Public Sphere. Springer*, Dordrecht, https://doi.org/10.1007/978-94-007-7259-5_4 [dostęp: 17 października 2021 roku].

BMJF – Bundesministerium für Jugend und Familien (2015). *Außerschulische Kinder- und Jugendarbeit in Österreich. Ein Überblick. Kompetenzzentrum Jugend*, 2. überarbeitete Auflage, Wien.

Boryczko, M. (2020). Critical thinking in social work education. A case study of knowledge practices in students' reflective writings using semantic gravity profiling. *Social Work Education*, 21 października 2020 roku, DOI: 10.1080/02615479.2020.1836143.

Britannica, The Editors of Encyclopaedia. „Authoritarianism". *Encyclopedia Britannica*, 2 listopada 2017 roku, https://www.britannica.com/topic/authoritarianism [dostęp: 17 października 2021 roku].

Dahrendorf R. (2004a). *Reflections on the Revolution in Europe*, Routledge, London.

Dahrendorf R. (2004b). Democracy Without Democrats. *Project Syndicate*, 16 stycznia 2004 roku, https://www.project-syndicate.org/commentary/democracy-without-democrats [dostęp: 17 października 2021 roku].

Dewey J. (2008). *The later works*, t. 11: 1935–1937, red. J.A. Boydston, Southern Illinois University Press, Carbondale.

Durkheim É. (1977), *On Education and Society*, red. J. Karabel, A. Halsey, Routledge, London.

EASSW – European Association of Schools of Social Work (2021), https://www.eassw.org.

EUCPN (2019). *European Crime Prevention Monitor 2019/1: Radicalisation and violent extremism*, European Crime Prevention Network, Brussels.

Fook J. (2002), *Social work: a critical approach to practice*, SAGE, London.

Freedom House (2019). *Democracy in Retreat. Freedom in the World* 2019, Washington, D.C. 2020.

Fritsche C., Wigger A. (2016). Soziale Arbeit und Stadtentwicklung aus reflexiv räumlicher Perspektive. W: Drilling M., Oehler P. (red.), *Soziale Arbeit und Stadtentwicklung. Quartiersforschung.* Springer VS, Wiesbaden, https://doi.org/10.1007/978-3-658-10932-5_4 [dostęp: 17 października 2021 roku].

Geisen Th. *et al.* (red.) (2013). *Soziale Arbeit und Demokratie*, Springer VS, Wiesbaden, s. 168–172.

Galuske M. l. (2007). *Methoden der Sozialen Arbeit. Eine Einführung.* Juventa Verlag, Weinheim–München.

Havig K. (2013). Empowering Students to Promote Social Justice: A Qualitative Study of Field Instructors' Perceptions and Strategies, *Field Educator*, 3, https://www.semanticscholar.org/paper/Empowering-Students-to-Promote-Social-Justice%3A-A-of-Havig/21a498a01c708f5e2c464f09a1072f924f7964f5 [dostęp 4 października 2021 roku].

Hladschik P., Lenz C., Pirker G. (red.) (2020). *The Reference Framework of Competences for Democratic Culture in the Non-formal Educational Sector*, DARE (Blue Lines Series), Bruxelles, https://dare-network.eu/competences-for-democratic-culture-and-non-formal-education/ [dostęp: 17 października 2021 roku].

Hufer K.P. (2012). Argumentationstraining gegen Stammtischparolen – eine Perspektive für den Integrationsdiskurs? W: Fereidooni K. (red.), *Das interkulturelle Lehrerzimmer. VS Verlag für Sozialwissenschaften*, https://doi.org/10.1007/978-3-531-94344-2_5.

IFSW – International Federation of Social Work (2014), globalna definicja pracy socjalnej dostępna na stronie: https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/ [dostęp: 17 października 2021 roku].

IFSW – International Federation of Social Work (2016). *The Social Work Role In Building Real Democracy*, https://www.ifsw.org/the-social-work-role-in-building-real-democracy/ [dostęp: 17 października 2021 roku].

International IDEA (2019). *The Global State of Democracy 2019 Report.* Addressing the Ills, Reviving the Promise, International IDEA, Stockholm, https://www.idea.int/sites/default/files/publications/the-global-state-of-democracy-2019.pdf [dostęp: 17 października 2021 roku].

Jantschek O., Lorenzen H. (2020). Reflection methods in the non-formal sector of civic education. W: Hladschik P., Lenz C., Pirker G. (red.), *The Reference Framework of Competences for Democratic Culture in the Non-formal Educational Sector*, DARE (Blue Lines Series), Bruxelles, s. 73–79, https://dare-network.eu/competences-for-democratic-culture-and-non-formal-education/ [dostęp: 17 października 2021 roku].

Kamiński T. (2015). *Social work, democracy and human rights – what follows from the dignity of the human person?*, https://www.researchgate.net/publication/301545522_Social_work_democracy_and_human_rights_-_what_follows_from_the_dignity_of_the_human_person [dostęp: 29 września 2021 roku].

Kobylińska A., Pazderski F. (2021). *Analysis of curricula and good practice in Social Work teaching. Country Report Poland.* Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Kozak M. (2012). Rozwój służb społecznych po 1989 roku oczami praktyka. W: M. Rymsza (red.), *Pracownicy socjalni i praca socjalna w Polsce. Między służbą społeczną a urzędem*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.

Lenz C., Gebauer B., Hladschik P., Rus C., Valianatos A. (2021). *Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Teacher reflection tool. Self-reflection – A journey towards a democratic teacher ethos and a democratic culture in schools.* Council of Europe, Strasbourg [praca nieopublikowana, ogłoszona na http://www.trt.intercultural.ro/].

Levy-Simon B. (1994). *The Empowerment Tradition in American Social Work: A History (Empowering the Powerless: A Social Work Series)*, Columbia University Press, New York.

Lorenzen H. (2020). The RFCDC in non-formal education – experiences, possibilities and limitations. Recommendations for a successful application, W: Hladschik P., Lenz C., Pirker G. (red.), *The Reference Framework of Competences for Democratic Culture in the Non-formal Educational Sector*, DARE (Blue Lines Series), Bruxelles, s. 47–51, https://dare-network.eu/competences-for-democratic-culture-and-non-formal-education/ [dostęp: 17 października 2021 roku].

Makowski G., Pazderski F. (red.) (2011). *The Civic Inspirer. A Guide to Informal Civic education at (and not only) Public Libraries*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, http://pdc.ceu.hu/archive/00006536/01/IPA_The-Civic_Inspirer-Guide_2011.pdf [dostęp: 17 października 2021 roku].

Meinhold M. (1988). Intervention in der Sozialarbeit. W: Hörmann G., Nestmann F. (red.), *Handbuch der psychosozialen Intervention.* VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, s. 70–80, https://doi.org/10.1007/978-3-322-93568-7_5.

Merkel W. (2021). Wissenschaft, Moralisierung und die Demokratie im 21. Jahrhundert, *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 71 (26–27), s. 4–11.

NIK – Najwyższa Izba Kontroli (2019). *Informacja o wynikach kontroli: Organizacja i warunki pracy pracowników socjalnych w gminach.* Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa.

Pausch M. (2019). Democracy Needs Rebellion. A democratic theory inspired by Alber Camus. *Theoria*, 66(161), s. 91–107.

Petzold H. (red.) (2012). *Identität – Ein Kernthema moderner Psychotherapie – Interdisziplinäre Perspektiven.* Springer VS, Wiesbaden.

Reid S.A. (2021). „Conspiracy theory", *Encyclopedia Britannica*, 27 stycznia 2021 roku, https://www.britannica.com/topic/conspiracy-theory [dostęp: 17 października 2021 roku].

Sapere Aude. *Demokratie vermitteln; verstärkt politisch. Peer-Education-Project for citizenship education in schools* [Edukacja równieśnicza - Projekt dla edukacji obywatelskiej w szkołach], St. Pölten, Arbeiterkammer NÖ, o.J. (Tłumaczenie: Brita Pohl), https://sapereaude.at/material-1 [dostęp: 17 października 2021 roku].Schilling J. (2020). Didaktik / Methodik Sozialer Arbeit. UTB, München.

Staub-Bernasconi S. (2007). Soziale Arbeit: Dienstleistung oder Menschenrechtsprofession? W: Lob-Hüdepohl A., Lesch W. (red.), *Ethik Sozialer Arbeit – Ein Handbuch: Einführung in die Ethik der Sozialen Arbeit.* Basel, s. 20–54.

Staub-Bernasconi S. (2018). *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft. Soziale Arbeit auf dem Weg zur kritischen Professionalität.* Opladen, Toronto.

UN United Nations (2020). *United Nations Strategy and Plan of Action on Hate Speech, Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect*, https://www.un.org/en/genocideprevention/hate-speech-strategy.shtml [dostęp: 17 października 2021 roku].

V-Dem Institute (2021). *Democracy Report 2021. Autocratization Turns Viral.* University of Gothenburg, Gothenburg, https://www.v-dem.net/files/25/DR 2021.pdf [dostęp: 17 października 2021 roku].

Zappi L. (2020). Social work in Europe. Nineteenth and Twentieth Century, *Digital Encyclopedia Of European History*, https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/political-europe/control-and-discipline/social-work-in-europe [dostęp: 17 października 2021 roku].

NOTATKI

PL

Rada Europy jest wiodącą na kontynencie organizacją zajmującą się prawami człowieka. W jej skład wchodzi 47 państw członkowskich, w tym wszyscy członkowie Unii Europejskiej. Każde z państw członkowskich Rady Europy podpisało Europejską Konwencję Praw Człowieka, traktat mający na celu ochronę praw człowieka, demokracji i praworządności. Wdrażanie Konwencji w krajach członkowskich nadzoruje Europejski Trybunał Praw Człowieka.

www.coe.int

Państwa członkowskie Unii Europejskiej postanowiły połączyć swoje umiejętności, zasoby oraz losy. Wspólnie zbudowały strefę stabilności, demokracji i zrównoważonego rozwoju, zachowując jednocześnie różnorodność kulturową, tolerancję i swobody indywidualne. Unia Europejska jest zaangażowana w dzielenie się swoimi osiągnięciami oraz wartościami z krajami i narodami spoza jej granic.

http://europa.eu

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE